

Yayın Geliş Tarihi: 14.02.2023
Yayına Kabul Tarihi: 02.05.2024
Online Yayın Tarihi: 15.06.2024
<http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.1251180>

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 26, Sayı: x, Yıl: 2024 Sayfa: 726-761
E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

16. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA OSMANLI DEVLETİ'NDE CEZA VE CEZALANDIRMA YÖNTEMLERİ

Ahmet ERDOĞAN*

Öz¹

Bu çalışma 16. Yüzyılın ikinci yarısında, Osmanlı Devleti'nde uygulanan cezaları ve cezalandırma yöntemlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Ceza kavramı insanlık tarihi kadar eskidir. Cezalandırma hakkı, devletlerin ilk ortaya çıkışından günümüze kadar devletlere ait sayılmıştır. Osmanlı Devleti'nde cezalandırma yöntemlerinin kökenlerini İslam hukukunda, Roma İmparatorluğu'nda, Orta Asya Türk Devlet Geleneğinde ve ilkçağ devletlerinde bulmak mümkündür. Osmanlı padişahları, Fatih Sultan Mehmet'ten itibaren, ceza kanunları yaparak imparatorlukta uygulanacak ceza yöntemlerini belirlemişlerdir. Suçlulara verilen cezalar mühimme kayıtlarından tespit edilebilir. Osmanlı Devleti'nde genel olarak suçluların cezalandırılmasında hapis, sürgün, kürek cezası, teşhir, para cezaları, ölüm ve kısas cezaları kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hapis, Kürek, Sürgün, Para Cezası, Siyaseten Katl.

PUNISHMENT AND PUNISHMENT METHODS IN THE OTTOMAN EMPIRE IN THE SECOND HALF OF 16TH CENTURY

Abstract

This study aims to reveal the punishments and punishment methods applied in the Ottoman Empire in the second half of the 16th century. The concept of punishment is as old as human history. The right to punish has been considered to belong to the states since the emergence of the first states. It is possible to find the origins of punishment methods in the

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Erdoğan, A. (2024). 16. Yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nde ceza ve cezalandırma yöntemleri. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26 (2), 726-761.

*Öğr. Gör. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi, ORCID 0000-0002-4132-498X, ahmeterdogan24@gmail.com.

Bu makale etik kurul onayı gerektirmemektedir.

¹Bu çalışma yazarın doktora tezinden üretilmiştir. Bkz. Ahmet Erdoğan, Suç ve Ceza: Osmanlı Toplumunda Bireysel Suçlar ve Cezalar (1559-1609), Sivas 2019 (Yayınlanmamış Doktora Tezi).

Ottoman Empire in Islamic law, the Roman Empire, the Central Asian Turkish state tradition and the ancient states. The Ottoman sultans, starting from Mehmet the Conqueror, made penal laws and determined the methods of punishment to be applied in the empire. Penalties given to criminals can be determined from the muhimme records. In the Ottoman Empire, imprisonment, banishment, penal servitude, exposure, fines, death penalties and corporal punishment were used to punish criminals in general.

Keywords: *Imprisonment, Banishment, Penal Servitude, Fine Penalties, Death Penalties.*

GİRİŞ

İnsanın yeryüzündeki varlığı kadar eski birer kavram olan suç ve ceza; çağdaş hukukçular tarafından kısaca yasak olan bir fiili yapmak şeklinde tanımlanmıştır (Cin & Akyılmaz, 2022, s. 224). Bir diğer tanımda ise suç kavramının toplum düzenini bozucu davranış, cezanın ise toplum düzenini bozan suç eylemine gösterilen tepki olduğu belirtilmiştir (Avcı, 2023, s. 302). Cezalandırma yöntemleri insanların topluluk halinde yaşamaya başladığı eski devirlerden beri bilinmektedir. Devletlerin ortaya çıkışı ile cezalandırma yetkisi devlet tekeline alınmış ve bu amaçla ceza kanunları yapılmaya başlanmıştır (Lyons, 2018, s. 7-18). İslamiyet öncesi Türk Devletleri'nde de-Hunlardan beridir- cezalandırma yetkisinin devlete ait olduğu görülmektedir (Cin & Akyılmaz, 2022, s. 30; Avcı, 2023, s. 52).

Modern zamanlar öncesinde ceza, kalabalıklara gözdağı vermenin en görkemli yöntemlerinden biriydi. 19. yüzyıla kadar Batı Avrupa'da -ve tabii ki dünyanın geri kalanında da- failler, şehir meydanlarında toplanan büyük kalabalıklar önünde şölene dönüştürülen ve bir ayın havasında geçen infaz yöntemleri ile en ağır şekilde cezalandırılmaktaydılar (Foucault, 1992, s. 3-12). Topluma ibret olacak şekilde faili cezalandırmak ve bu yolla toplumu suç işlemekten caydırmak, Osmanlı hukukunun örfi hukukla birlikte iki temel dayanağından birini oluşturan, İslam hukukunda da yer almaktadır (Karaman, 2008, s. 185).

İslam hukuku ya da şer'i hukuk, müçtehitlerin İslam'ın temel kaynakları olan Kur'an ve Sünnete dayanarak yaptıkları içtihatlardan oluşurken; örfi hukuk devlet başkanının koyduğu kurallarla gelişmiştir. Dinin açıkça kural koymadığı alanlarda toplumun genelini ilgilendiren hususlar üzerine hüküm verme ihtiyacı (kamu yararı) ve eskiden beri sürdürülen toplumsal kabul gören aneleri sürdürme düşüncesi ekseninde oluşan örfi hukuk; Osmanlı Devleti'nde özellikle II. Mehmed (1451-1481) döneminden itibaren önem kazanmıştır (Cin & Akyılmaz, 2022, s. 78-80; Avcı, 2023, s. 133).

Osmanlı hukuk sisteminin iki temel dayanağından biri olan İslam hukukunda suçlar had, kısas ve ta'zir suçları şeklinde gruplandırılmıştır. Had suçları; Allah hakkı olarak tanımlanan Kur'an'da açıkça yaptırımı belirtilmiş, cezanın miktarı kesin ve değiştirilemez suçları ifade eder (Cin & Akyılmaz, 2022, s. 225). Hırsızlık, zina, içki içme, zina iftirası, dinden dönme (irtidat), devlete isyan ve yol kesme suçları had sınıfına girmektedirler. Bu suçlara verilecek cezalar Kur'an

hükümleri ile belirlenmiştir. Dolayısı ile bu cezaların uygulanması kesindir, yerine başka ceza verilemez. Cana yönelik olarak işlenen cinayet ve darp gibi şiddet içeren suçlar kısas cezası gerektirmektedir. Kısas cezası mağdurun hayatına ve vücut bütünlüğüne karşı işlenen suçlara verilmekte olup, bu ceza yöntemi Kur'an ve Sünnet hükümleri ile belirlenmiştir, cezanın miktarı ve şekli değiştirilemez (Cin & Akyılmaz, 2022, s. 225).

Kısas, failin suç işlerken kullandığı yönteme denk bir metotla cezalandırılmasıdır. İslam hukukunda had ve kısas cezaları gerektiren suçların dışında kalan suçlara ise ta'zir cezaları verilmektedir. Ta'zir kapsamına giren suçlar; Kur'an'da ve Sünnette açıkça belirtilmemiş, ancak belli bir zaman sonra toplum sağlığı açısından sorun oluşturmaya başlayan fiillerin hükümdar tarafından suç sayılan eylemlerdir (Cin & Akyılmaz, 2022, s. 225-226). Ta'zir cezalarını tespit ve tatbik etme hakkı İslam hukukuna göre devlet başkanının takdirine bırakılmıştır (Akbulut, 2018, s. 173-188; Karaman, 2008, s. 170-182).

İslam hukukunda bir kişinin cezai ehliyete sahip olması için aklı başında olması ve ergenlik çağına girmiş olması gereklidir. Hanefilere göre kızlarda 9, erkeklerde 12 yaş cezai ehliyet için alt sınırdır (Cin & Akyılmaz, 2022, s. 237-238).

İslam hukukunda cezanın tespitinde şu prensiplere göre hareket edilir: faile verilen ceza caydırıcı olmalı, failin yol açtığı zararı telafi edebilmeli, suçlunun ıslahını sağlamalı, işlenen suça göre dengeli olmalı, aynı suçu işleyen herkese aynı ceza verilmelidir. Ceza keyfi şekilde uygulanamaz. Kanunda takdir edildiği biçimiyle ceza tatbik edilmez (Ekinci, 2008, s. 337-338). Osmanlı mahkemesinde yargılamayı yapan ve cezayı tayin eden kadılar bu prensiplere uymakla yükümlüydüler. Cezanın infazında kadılar başkente durumu izah ederek gelecek görüşe göre inisiyatif alırlardı (Akman, 2004, s. 117-118). Başkentten infazın uygulanması emri geldikten sonra durum kadının yetki sahasından çıkarak ehl-i örf geçirdi. Kadılar, cezayı uygulayacak ehl-i örf mensuplarına hüccet-i şer'iyye adı verilen bir belge vererek yetkilendirmede bulunurlardı. İnfaz; subaşı, voyvoda veya başkentten gönderilen yasakçı, mübaşir gibi memurlar tarafından yerine getirilirdi (Aydın, 1993, s. 478-482; Heyd, 1973, s. 255, 266).

İslam hukukunda cezalar; hapis, sürgün gibi hürriyeti kısıtlayıcı, kısas gibi vücut bütünlüğünü hedef alan, idam gibi yaşamı sonlandıran cezalar şeklinde sınıflandırılabilirdiği gibi asli, bedeli, tebei ve tekmili ceza şeklinde de sınıflandırılabilir. Örneğin hırsızlık suçunda el kesme cezasının verilmesi asli cezadır. Bedeli cezalar, asli cezanın uygulanamaması durumunda onun yerini alan cezalardır. Örneğin kısas cezasının yerine diyetin verilmesi gibi. Zina iftirası suçunu işleyen bir kişinin şahitliğinin kabul edilmemesi tebei cezaya örnektir. Tebei ceza asli cezanın yanında ona ilave olarak verilen artırılmış cezayı tabir eder. Tekmili ceza ise hâkimin hükmü ile geçerlilik kazanan ve asli cezaya artı olarak verilen bir cezalandırma tanımıdır. Örneğin eli kesilen hırsızın, kesik elinin boynuna asılarak teşhir edilmesi tekmili bir cezadır (Cin & Akyılmaz, 2022, s. 247).

İslam hukukunda suça verilecek ceza suç ile orantılı olmalıdır (Avcı, 2023, s. 313). Bu bağlamda örneğin cinayete verilen kürek cezası cinayet ile denk bir ceza olmalıdır. Başka bir deyişle kürek cezası ağır şartları içeren bir ceza olmalıdır.

Mustafa Avcı'ya göre İslam hukukunda cezanın amacı faile acı çektirmek değildir. Had suçlarında temel amaç caydırıcı olma, kısas suçlarında onarma, ta'zir suçlarında ise uslandırmadır (Avcı, 2023, s. 367). Ancak Osmanlı uygulamasında failin çengele asılması ya da kazığa oturtulması gibi ceza uygulamalarının faile acı çektirerek toplumun ibret almasını sağlamak olduğu açıktır.

Bir Müslüman ülkesinde yaşamayı kabul eden gayrimüslim, İslam hukuku kaidelerine tabidir. Bazı istisnalar dışında İslam Hukuku gayrimüslimlere de uygulanır (Cin & Akyılmaz, 2022, s. 201). Örneğin kürek cezası suç işleyen gayrimüslimlere de verilmiştir (4 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1676; 45 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 3262; 62 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 41).

16. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlıların cezalandırma yöntemlerini devletin ihtiyaçlarına göre kullandıkları görülmektedir. Donanmada kürekçiye ihtiyaç duyulduğu zamanlarda kısas gerektirmeyen suçları işleyenlerin küreğe konulmak üzere gönderilmesi payitahttan gönderilen emirlerde talep edilmektedir.² Merkezden gönderilen siyaset ya da kısas gerektirmeyen suçluların küreğe konulması emrini suistimal eden idareciler de bulunmaktaydı. Ağustos 1586 tarihli bir mühimme hükmünde Selanik Sancağında kısas ve siyaset gerektirecek suçluların, “*cezası siyaset ve kısas değildir*” diyerek küreğe konulduklarından bahsedilmektedir.³

Osmanlı ceza kanunnamelerinde yer alan bazı hükümler İslam ceza hukuku ile uyum içerisinde değildir (Üçok, Mumcu, & Bozkurt, 2023, s. 92). Osmanlıların kürek cezası gibi İslam hukukunda yer almayan cezalandırma yöntemlerini kullanmaları da bu görüşü desteklemektedir.

Osmanlı hukuk sisteminin temellerini İslam devlet geleneğinde, Türk Devlet geleneğinde bulmak mümkündür (Cin & Akyılmaz, 2022, s. 104-112). Bu bağlamda Osmanlılar kendilerinden önceki Türk-İslam devletlerinde sürdürülen cezalandırma

² “...şer’le kısas lazım olanların bade’s-sübut kadı ma’rifetiyle şer’le haklarından geldirip kısas lazım olmayan sair hürde ceraimi sabit ve zahir olanları sureti sicilleri ile küreğe gönderip...” (42 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 308) Diğer örnekler için Bkz. 42 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 340, 400; 46 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 291; 49 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 54; 60 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 459; 72 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 69).

³ “...cürm-i galizi olup bais-i şer’ siyasete müstahak olanlardan ma’ada hürde ceraimi olup (-) bahane ile bir ferdün küreğe konulduğuna rıza-i hümayunum yokdur... bais-i şer’ kısas icab edenler küreğe verilmek bahanesiyle siyasetten halas olunup ve cürm-i galizi olmayıp hürde ceraimi olanları küreğe verilmekten hazer eylemeğin...” (61 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 192).

yöntemlerini de kullanmış geliştirmişlerdir. Bununla birlikte çengele asma cezalarının Roma hukukunda da olması, Osmanlıların uyguladığı para cezası yönteminin Sırp kanunlarında da olması Osmanlı hukukundaki cezalandırma yöntemlerinin yalnızca İslam ve Türk devlet geleneği ile sınırlandırılmayacağı anlamına gelmektedir.

Tablo 1: Kullanılan Belgelere Ait Sayısal Veriler⁴

Mühimme Defteri/Şer'iyeye Sicili	Hapis	Sürgün	Kürek	Siyaset	Kazık	Çengel	El kesme	Kıyas	Teşhir	Toplam
Ankara 2 no'lu sicil	3	1								4
Ankara 3 no'lu sicil	1									1
Ankara 4 no'lu sicil	2									2
Ankara 9 no'lu sicil				1						1
Ankara 11 no'lu sicil	1									1
Bursa A-166 no'lu sicil	2			1						3
Bursa A-121 no'lu sicil	1									1
Edremit 1199 no'lu sicil	1			1						2
Kayseri 7 no'lu sicil	1									1
Kayseri 12 no'lu sicil	1			1						2
Manisa 11 no'lu sicil	2		1							3
Mühimme 2 no'lu defter			8	21				2		31
Mühimme 3 no'lu defter	38	6	38	27				1		110
Mühimme 4 no'lu defter	1		15	5			1	1		23
Mühimme 5 no'lu defter	23	7	41	22	2			2		97
Mühimme 6 no'lu defter	90	9	66	29				2		196
Mühimme 7 no'lu defter	69	20	33	51				5		178
Mühimme 8 no'lu defter			8							8
Mühimme 9 no'lu defter	3	4	10	2				2		21
Mühimme 10 no'lu defter	32	11	36	16						95
Mühimme 12 no'lu defter	11	1	13	7						32
Mühimme 14 no'lu defter	1	4	18	10						33
Mühimme 15 no'lu defter		1	8	1						10
Mühimme 16 no'lu defter	1	1	12	6						20
Mühimme 17 no'lu defter	1									1
Mühimme 18 no'lu defter		2	13	1						16
Mühimme 19 no'lu defter	2	7	17	1						27
Mühimme 21 no'lu defter	1	3	16	4						24
Mühimme 22 no'lu defter	2	2	17	1		1	1	2		26
Mühimme 23 no'lu defter	2	9	7					2		20
Mühimme 24 no'lu defter	3	3	15							21
Mühimme 25 no'lu defter			4	11				2		17
Mühimme 26 no'lu defter		5	10	4						19
Mühimme 27 no'lu defter		5	6	2				3		16
Mühimme 28 no'lu defter	2	11	10	2						25
Mühimme 29 no'lu defter			4							4
Mühimme 30 no'lu defter		7	12							19
Mühimme 31 no'lu defter		3	5		1			2		11
Mühimme 33 no'lu defter		3	9					1		13

⁴ Tabloda yer alan veriler; incelenen arşiv kayıtlarına, yayımlanan mühimme defteri serilerine ve yüksek lisans/doktora tezi olarak çalışılmış mühimme defterlerine dayanmaktadır. İlgili defterlerin künyeleri kaynakça kısmında belirtilmiştir.

Mühimme 34 no'lu defter	14	10	17	1				2		44
Mühimme 35 no'lu defter	1	3	12				1	1		18
Mühimme 36 no'lu defter		3	12	1						16
Mühimme 37 no'lu defter	1		3							4
Mühimme 39 no'lu defter	1	1	5	1					1	9
Mühimme 40 no'lu defter		1	3							4
Mühimme 41 no'lu defter	1									1
Mühimme 42 no'lu defter		2	7					7		16
Mühimme 43 no'lu defter	1	4	7	1						13
Mühimme 45 no'lu defter	1		6							7
Mühimme 46 no'lu defter	2	1	2					1		6
Mühimme 47 no'lu defter			5							5
Mühimme 48 no'lu defter	1	3	7	1						12
Mühimme 49 no'lu defter	2		3					1		6
Mühimme 50 no'lu defter				1						1
Mühimme 51 no'lu defter			2							2
Mühimme 52 no'lu defter	1	1	3							5
Mühimme 53 no'lu defter			6	1						7
Mühimme 54 no'lu defter		3								3
Mühimme 55 no'lu defter	11	2	7	3						23
Mühimme 58 no'lu defter		6	2					1		9
Mühimme 60 no'lu defter		1	2					1		4
Mühimme 61 no'lu defter								1		1
Mühimme 62 no'lu defter	1	2	4							7
Mühimme 64 no'lu defter	1	1		1						3
Mühimme 65 no'lu defter				1						1
Mühimme 66 no'lu defter	1	3	3							7
Mühimme 67 no'lu defter	1		1							2
Mühimme 68 no'lu defter			1							1
Mühimme 69 no'lu defter		3								3
Mühimme 70 no'lu defter	1	1	2							4
Mühimme 71 no'lu defter			3				1			4
Mühimme 72 no'lu defter	2	1	4					1		8
Mühimme 75 no'lu defter	3	3		3						9
Mühimme 78 no'lu defter			5							5
Mühimme 79 no'lu defter			1							1
Tsmae 1288-64								1		1
Tsmae 302	1									1
Tsmae 321	1									1
Tsmae 969	1									1
Tsmae 970	1									1
Toplam	348	180	587	242	3	1	4	44	1	1410

Bu araştırmada 16. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı Devleti'nde ceza ve cezalandırma yöntemleri ele alınmıştır. Osmanlı hukuk sisteminin merkezinde bulunan kadılar -yukarıda bahsedildiği üzere- bir dava üzerinde karara varmadan önce başkentin görüşünü alırlardı. Bu açıdan mühimme defterleri merkezden gönderilen ceza emirleri ile doludur ve araştırmanın merkezinde mühimme defterlerinde bulunan belge örnekleri kullanılmıştır. Araştırma kapsamında şer'iyye sicilleri ile mühimme defterlerinde yer alan toplam 1410 örnek vaka incelenmiştir (Bkz. Tablo 1). Buna göre Osmanlılarda yaygın olarak uygulanan cezalandırma yöntemi mücrimlerin küreğe konulmasıdır (Tablo 1, 587). Kürek cezasından sonra uygulanan en yaygın cezalandırma yöntemleri sırası ile hapis (Tablo 1, 348), siyaset (Tablo 1, 242) ve sürgün cezasıdır (Tablo 1, 180).

HAPİS CEZASI

Bir cezalandırma çeşidi olarak hapis cezasının; kökenlerinin ilkçağ uygarlıklarına kadar uzandığı, Babil, Asur ve Hitit Devletlerinde uygulandığı bilinmektedir (Riemsneider, 1991, s. 341-351). İslamiyet öncesi Türk Devletleri'nde hafif suçlar kısa süreli hapis cezası ile cezalandırılmıştır (Cin & Akyılmaz, 2022, s. 30). Örneğin, bu dönemde ebeveynlere isyan edenler hapsedilir; Göktürklerde hapis cezası 10 günü geçmezdi (Avcı, 2023, s. 53; Üçok vd, 2023, s. 23). 19. yüzyıla kadar asıl cezalandırma yöntemleri yukarıda da bahsedildiği gibi büyük kalabalıklar önünde topluma ibret olacak görüntülerin ortaya çıktığı beden bütünlüğüne yönelik işkenceyi de içeren eylemlerdi. Örneğin Foucault'un Hapishanelerin Doğuşu adlı eserinde anlattığı üzere 1757'de Fransa Kralına suikast girişiminde bulunan Damiens, dört parçaya bölünerek öldürülme cezasına çarptırılmıştı (Foucault, 1992, s. 3-6). Bu olaydan yaklaşık 75 sene sonra Avrupa'da hava değişmeye başladı ve bu türden cezalandırma yöntemleri terk edildi, hapis cezası asli ceza şeklini aldı (Lyons, 2018, s. 131-140).

İslam Tarihinde hapis cezasının ilk olarak ne zaman verildiğine dair bazı tartışmalar bulunmaktadır. Hapis cezalarının Hz. Peygamber döneminde verildiğini savunan görüşler olduğu gibi, (Ekinci, 2008, s. 340), ilk hapishanenin Hz. Ömer (634-644) döneminde yaptırılmasından yola çıkarak, hapis cezalarının Hz. Ömer (634-644) döneminden itibaren uygulanmaya başlandığını savunan görüşler de bulunmaktadır (Bardakoğlu, 1997, s. 55). İslam hukukunda hapis cezaları, İslam'ın ilk devirlerinden beri ağırlıklı olarak asli cezanın uygulanacağı zamana kadar failin tedbiren hapsedilmesi şeklinde uygulanmaktaydı (Ekinci, 2008, s. 340-341). Öte yandan hapis cezasının asli ceza olarak uygulandığı da görülmektedir (Yakut, 2011, s. 36-37).

Orta çağ Türk devletlerinde bir cezalandırma yöntemi olarak hapis cezası uygulanmakta ve kalelerin belli kısımları hapishane olarak kullanılmaktaydı. Kalelerin yanı sıra bazı suçlular derin kuyularda hapsedilirlerdi. Hapishanede zincire vurulan mahkumlar çok ağır şartlar altında hayatta kalmaya ve cezalarını doldurmaya çalışırlardı. Hapis cezasının mühleti konusunda ise Orta çağ Türk devletlerinde müebbetle varan hapis cezalarının verildiği görülmekteydi (Kanat, 2010, s. 36).

İslam ceza hukukunda da cinayete yardım etmek yani failin maktülü öldürmesine yardımcı olmak müebbet hapis cezası, cinayeti azmettirme durumunda ise azmettiren hapis gerektirir (Avcı, 2023, s. 352, 354, 373).⁵ Osmanlı döneminde

⁵ “Amasya beği Sinan Beğe hüküm ki mektup gönderüb nefsi Amasya'da Hacı Mehmed nam kimesnenin sulbi oğulları Muslu ve Hüseyin ve Hasan nam kimesneler babaların katli için iki nefer kimesneye yüz elli filori verdikleri mukarrer olup ve Emir Hüsam nam kimesne kefil-i bi'l-mal olup ikdam eyledikleri ecilden yatsu zamanında katli olunub bade ele getirülüb

uygulanan hapis cezalarına bakıldığında suça azmettirenin hapsedildiğini gösterir örneklere rastlamak mümkündür. Örneğin; suhtelerle iş birliği yaparak cinayet işleyen ve bir kadını yaralayan müderrise müebbet hapis cezası verilmişti.⁶

Hapis cezasının Osmanlı Devleti'nde uygulanışına bakıldığında; Fatih Sultan Mehmet'in (1451-1481) başlattığı kanunname yapma geleneğini sürdüren Yavuz Sultan Selim (1512-1520) ve Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) devirlerinde yapılan kanunnamelerde, ilk kez hapis cezasının hangi suçlara verileceğine dair hükümler yer almaktadır. Bu kanunnamelerde taciz ve ebeveynlerin darp edilmesi suçlarında hapis cezalarının verilebileceği vurgulanmış; hapis cezasının para cezası ile birlikte uygulanması istenmiştir (Heyd, 1973, s. 61, 72; Akgündüz, 1991, s. 89-91).

Kanunnamelerde asli ceza olarak uygulanması yönünde hükümler yer almasına rağmen hapis cezasının; 16. Yüzyılın ikinci yarısında, Osmanlı Devleti'nde -yaygın olarak- asli cezanın uygulanışına kadar tedbiren uygulanan bir ceza olduğu görülmektedir (Heyd, 1973, s. 301; 17 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 40). Örneğin 1565 yılında Neretva kadısı İsa'yı katleden Hızır adındaki voyvoda önce hapse konulmuş daha sonra İstanbul'dan gönderilen emirle hapiste tutulan voyvodanın siyaseten katli emredilmişti (6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 774).

Tablo 2: Hapis Cezası Verilen Suçlar

Suç	Sayı	%	Suç	Sayı	%
Cinayet	46	14,4	İçki içme	9	2,8
Halka zulüm	38	11,9	Cinsel içerikli Suçlar	9	2,8
Hırsızlık	33	10,3	Görevi ihmal	8	2,5
Haneye tecavüz	25	7,8	İrtidat	8	2,5
Gasp	24	7,5	Dolandırıcılık	7	2,2
Görevi kötüye kullanma	19	5,9	İftira	6	1,9
Kalpazanlık	18	5,6	Yolsuzluk	4	1,3
Evrakta sahtecilik	17	5,3	Hakaret	3	0,9
Kaçakçılık	16	5,0	Tefecilik	3	0,9
Darp	13	4,1	Karaborsa	2	0,6
Borç	10	3,1	Rüşvet	2	0,6
Toplam				320	100

ikrarları sicil olunub katiller şer'le siyaset olunub oğlanları şer'an siyasete müstahak olmamağla habs olunub...(28 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 740).

⁶ “Seferhisar Medresesi'nde müderris olan Resul iki nefer ehli fesad suhte Anadolu Beğlerbeğisi Cafer dame ikbalehunun ademleri ile gavga edüb birini katl ve bir kadı mecruh eylediği sabit olub Kütahya kalesinde habs olunduğun bildirmişsin imdi mezbur müderris habs idi anla mahbus olunmak emr edüb buyurdum ki vusul buldukda mezburu habs-i ebedi ile habs eyleyüb emr-i şerifim olmadan itlak eylemeyesin” (24 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 63).

16. yüzyılın ikinci yarısında hapis cezalarının ekseriyetle **cinayet** suçlarına verildiği görülmektedir (Tablo 2, %14,4). Şüphesiz ki cinayet suçlarında uygulanan haptisten kasıt, failin asli cezaya kadar tedbir amaçlı hürriyetinden yoksun bırakılmasıdır. İncelenen dönemde Osmanlı Devleti'nde hapis cezasının **hırsızlık** (3 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1418; 6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 30, 177, 296), **haneye tecavüz** (6 Numaralı Mühimme Defteri; Hüküm No: 1062, 1089), **iftira** (3 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1438), **din büyüklerine hakaret** (3 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1468; 7 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 2205), **dinden dönme** (irtidat) (12 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 996), **içki yasağına uymama** (6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 691; 7 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1691), **kalpazanlık** (6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1225; 5 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1308), **kaçakçılık** (3 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 420, 561; 6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 8, 568), **evrakta sahtecilik** (6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 380; 5 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 530), **falcılık** (3 Numaralı Mühimme Defteri; Hüküm No: 1301), **kundakçılık** (6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 105) gibi suçlara verildiği görülmektedir.

İslam ceza hukukunda hapis cezası suçlu fiilinden pişman oluncaya veya pişmanlık emaresi gösterinceye kadar uygulanır. Şafilere göre ise hapis azami bir en çok 6 ay uygulanmalıdır (Avcı, 2023, s. 374). Ancak Osmanlılarda hapis cezasının mühleti; incelenen dönemde 2 ay ile 7 yıl arasında değişmekteydi. Örneğin; Aralık 1599 tarihli bir belgeye göre Siroz'da Saraç Sirmend'in miriye borcu olduğu için 7 yıldır hapiste olduğu belirtilmiştir (TS.MA.e 970/21).⁷ Bununla birlikte; müebbet hapis cezasının Osmanlı Devleti'nde uygulandığını gösteren kayıtlar bulunmaktadır (12 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 635).

Tıpkı Orta Çağ Türk Devlerinde olduğu gibi Osmanlı Devleti'nde de hapishane olarak kullanılan müstakil binalar bulunmamaktaydı. Hapis cezası verilen suçlular cezalarını kaleler ve kulelerde hapishane olarak kullanılan özel bölmelerde çekerlerdi (3 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1228, 1301). Bununla birlikte hapishane bulunmayan yerlerde hapis cezası verilen kişilerin tutulması için bir hapishane yaptırılmasını emreden örneklerle de rastlamak mümkündür (14 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 522).

Mahkumların masrafları halkın adak ve bağışları yoluyla sağlanır, devlet mahkumlar için hiçbir ödeme yapmazdı (Özcan, 1991, s. 366). Osmanlı

⁷ Devlete borcu olanlar borcun tamamını ödeyene kadar hapsedilirdi (19 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 552; 49 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 298). Miriye borcu olanların hapsinde işkenceye varacak metotlar uygulanabilirdi. Örneğin Mayıs 1574 tarihinde miriye 60 bin altın borcu olan Kara Emir ve Hacı Nasır'ın bir kuyuda hapsedilmesi ve ölmeyecek kadar yiyecek verilmesi emredilmişti (24 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 581).

hapishaneleri hakkında seyahatnamesinde detaylı bilgi veren Friedrich Seidel mahkumlara sadece ekmek ve suyun verildiğini aktarmaktadır. Seidel'e göre; küçük hücrelere konulan mahkumlar firar etmeleri ihtimaline karşı geceleri zincire vurulurdu (Seidel, 2010, s. 41-48). Mühimme defterlerindeki örneklere göre hapishanelerdeki ağır yaşam şartlarından ötürü kendini zehirleyen veya hapiste vefat eden mahkumlar bulunmaktaydı (24 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 870; 21 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 45; 37 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1795)

Alınan önlemlere rağmen mahkumların hapisten firarı mümkündür. Kimi zaman görevlilere rüşvet vererek kimi zamansa başka yollar deneyerek failer kaçmayı başarmaktaydılar (3 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 896, 1301; 16 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 470; 23 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 110, 298; 28 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 994, 284).

Firar gibi gayrimeşru yollara sapmadan hapisten çıkabilmenin yolu tövbe etmektir. İslam hukukunda failin ıslah olması temel amaçlardan sayıldığı için, failin tövbe etmesi durumunda maksat hasıl olmuş sayılır ve fail serbest bırakılırdı (Bardakoğlu, 1997, s. 56). Hapisten kurtulmanın meşru yollarından bir diğeri padişaha mektuplar yazarak af talebinde bulunmaktır (67 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 420; TS.MA.e 302/59; TS.MA.e 321/18). Örneğin; 1566 yılında Odunpazarı'nda 2 yıldır hapis yatan Sinan, padişaha arzuhal yazarak affını talep etmişti (TS.MA.e 969/40). 1599 tarihli mühimme kaydına göre ise Siroz'da miriye borcu olduğu için 7 yıldır hapis bulunan Saraç Sirmend padişaha bir arzuhal sunarak affını talep etmişti⁸. Padişahın affı ile mahkumlar hapisten serbest bırakılabilirdi. Örneğin Van kalesi inşaatına gitmediği için 4 yıldır hapis bulunan Ürkmez'in ailesi perişan olduğu için failin salıverilmesi emredilmişti.⁹

SÜRGÜN CEZASI

⁸ “sultanımız hazretlerinin haki payine bu bende-i fakirin arz-ı hal ettiği oldur ki bundan evvel (-) Siroz'un niyabet mukataya (-) yedi bin akçe deynim olub yedi yıldır ki hala kulları elinde mahbus olub Siroz zindanında kul ve kadı habs edüb şimdi hezar tazarru etmekle asitane-i sa'adet bahşa(?) gelem(?) imdi devletlü sadetlü aziz başın sadakasıçün ve rızayı hakçün ve iki cihan fenarı hazret-i resulün pak ruhuçün ben fukrayı bu beladan azad eyle eyyam-ı devletinde ber murad olayın hususan dört beş yıldır oğlancıklarım var bir pare nan pareye muhtaçlardır ümidim budur ki ben fukarayı dahi azad edesin baki ferman sultanımındır” (TS.MA.e 970/21).

⁹ “Van beğlerbeğisine ve Van kadısına hüküm ki sen ki Van kadısının dergâh-ı muallama mektub gönderüb mukaddema Van kalesi binasına gelmedi deyü emirle habs olunan Ürkmez dört yıldan berü habs olub ehl-i iyali kemal-i müzayaka üzeredir deyü bildirmişsin mezbur merhameten itlak olunmasın emr edüb buyurdum ki mezbur gayri günah için habs olunmuş değil ise habsden itlak eylesin” (22 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 109).

Başlangıçta asillere uygulanan bir cezalandırma yöntemi olan sürgünün tarih boyunca Yahudilikten Antik Yunan'a, Roma İmparatorluğu'ndan Çin'e varıncaya değin farklı kültürlerde varlığı bilinmektedir. Antik Yunan'da sürgün edilen kişi sosyal haklardan mahrum edilir, tapınaklara giremezdi. Şayet sürgün yerini terk ederek eski ikametine dönerse idam cezasına çarptırılırdı. Roma İmparatorluğu'nda sürgün; hapis, idam, para cezası ve işkence ile birlikte beş temel cezalandırma yönteminden biriydi. Sürgün cezası verilen kişi vatandaşlıktan çıkarılır ve kişinin mal varlığına el konulurdu. Eski Çin hukukunda sürgün cezası ömür boyu verilen bir cezaydı. Örneğin bir devlet memurunu öldürmeyi tasarlamak ömür boyu sürgün cezası gerektiriyordu. (Lyons, 2018, s. 43, 72, 84,101, 104).

Orta çağ Türk Devletlerinde sürgün cezalarının başkentten uzak diyarlara sürülme şeklinde siyasi suçlarda uygulandığı görülmektedir (Kanat, 2010, s. 36-37).

Batı Avrupa'da sürgün, denizası sömürgeciliğin yaygınlık kazandığı dönemde, suçluların ele geçirilen topraklara yerleştirilmesi şeklinde, sıklıkla uygulanan bir cezalandırma yöntemi olmuştur (Roth, 2010, s. 51; Heyd, 1973, s. 304). İslam hukukunda sürgün cezası Kur'an ve Sünnetle sabittir. Buna göre yol kesme, zina, karaborsa, evrakta sahtecilik, tecavüz ve hakaret suçlarında sürgün cezası verilebilir (Bozkurt, 2010, s. 166-167; Yakut, 2011, s. 38-39).

Osmanlı Devleti'nde sürgün cezasına dair kesin hükümler Yavuz Sultan Selim (1512-1520) ve Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) devirlerine ait kanunnamelerde düzenlenmiştir. Bu kanunnamelerde; fuhuş, zina gibi cinsel içerikli suçları işleyenler ile hırsızlara sürgün cezası verilebileceği ifade edilmiştir (Akgündüz, 1991, s. 106; Heyd, 1973, s. 92).

Sürgün cezasının başlangıcında ve bitişinde padişah emri gerekliydi. Padişah emri olmadan bir kimse sürgün edilemez veya ceza sonlanamazdı (6 Numaralı Mühimme Defteri; Hüküm No: 955; Çakır, 2006, s. 145, Hüküm No: 480). Tıpkı kürek cezasında olduğu gibi sürgün cezası verilenler bir deftere kaydedilirdi. Bu defterin bir nüshası da payitahta bulunurdu.¹⁰

Sürüldüğü yerin kadısı veya sancakbeyi zanlının iyiliğine şahadet ederse, yine padişah emri ile olmak üzere, zanlı affedilebilirdi (6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No. 1039; 12 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1152). Örneğin failler sürgün edildikleri yerin havasına alışmamışlarsa affedilebilirdi. Kasım 1579 tarihinde Van'dan Kıbrıs'a sürülen on dört kişiden on birinin ada iklimine alışamadıkları için vefat etmesinden sonra hayatta kalan üç kişinin serbest bırakılması emredilmişti (40 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 568). Ailesi ile birlikte sürgün edilen bir kişinin sürgünde ölmesi durumunda ailesi eski ikametine tekrar dönerdi (35 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 209).

¹⁰ "...südde-i sa'adetim'de olan sürgün defterine müracaat olundukda mezbur mevcud bulunmuştur..." (35 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 705).

16. yüzyılın ikinci yarısında sürgün cezasının, mahalleden sürgün ve şehirden sürgün olmak üzere iki farklı şekilde uygulandığı görülmektedir. Mahalleden sürgün cezaları zina, fuhuş gibi suçlarda yaygın olarak uygulanmakta iken (Manisa 8 Numaralı Şer'iyye Sicili, s. 79); şehirden sürgün cezaları daha çok görevini kötüye kullanan askeri sınıf mensuplarına verilmekteydi (12 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 457). Başka şehre sürgün edilenler bu dönemde çoğunlukla Kıbrıs, Rodos gibi nispeten yeni fethedilmiş adalara gönderilmekteydi (19 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 353; 58 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No 334, 400; 48 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No; 528). Şüphesiz ki buradaki amaç bu adaların nüfusunu artırmaktı. Kıbrıs ve Rodos gibi adaların dışındaki sürgün yerleri; Afrika kıtasında Cezayir ve Tunus (28 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 582; 58 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 682), Balkanlarda Filibe, Üsküp, Budin, Aynaroz (15 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 76; 30 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 497; 33 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 781; 52 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 26), Asya'da Anadolu Eyaleti, Aydın ve Halep'ti (14 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 66, Hüküm No: 1498; 27 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 821). Bir başka şehre sürgün edilenler aileleri birlikte sürgün edildikleri yere gitmek zorundaydılar (19 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 353; 26 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 640). Meslek erbabı olanlar sürgün gittikleri yerde mesleklerini icra edebilmekteydiler. Aralık 1575 tarihli bir mühimme belgesine göre; Kıbrıs'ta sürgün bulunan David adlı Yahudi doktorun ada dahilinde mesleğini yapmasına izin verilmişti (27 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 336). Herhangi bir sebepten ötürü sürgün edilen askeri sınıf mensuplarına da gittikleri yerde maaş bağlanır veya tımar verilir (21 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 728; 26 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 749; 27 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 335; 35 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 215).

Sürgün edilen bir kimse hacca gitmek gibi dini vecibelerini yerine getirmek için sürgün yerini terk etmek isterse padişah emri ile buna müsaade edilirdi. Örneğin Kasım 1581 tarihli mühimme hükmüne göre Kıbrıs'a sürgün edilen Mevlâna Muslihiddin'in hacca gitmesine izin verilmişti (46 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 363). 1575 tarihli daha eski bir örnekte ise siyaset gerektiren bir suç olmasına rağmen Kıbrıs'a sürgün edilen Hüseyin Çavuş hacca gitmek istediğinde izin verilmemişti (27 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 218). Bu örnekler gösteriyor ki işlenen suçun ağırlığına göre devletin tavrı değişiklik gösterebilmekteydi.

Sürgün gittiği yerde de uslu durmayan suçlular için iki alternatif yöntem uygulanmaktaydı. Eğer bir suçlu sürgün yerinde de suça bulaşırsa ya eski memleketine geri gönderilir (43 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 13) ya da

başka bir yere sürgün edilirdi (43 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 258). Sürgünden firar edenler yakalanarak tekrar sürgün yerine gönderilirdi.¹¹

Sürgün cezası son bulanlar memleketlerine dönmeye hak kazanırlar ve bu gibi kimselerin eline bir icazetname verilirdi.¹²

Tablo 3: Sürgün Cezası Verilen Suçlar

Suç	Sayı	%	Suç	Sayı	%
Halka zulüm	25	23,6	Kaçakçılık	3	2,8
Cinsel içerikli suçlar	14	13,2	Dolandırıcılık	3	2,8
Darp	12	11,3	Karaborsa	3	2,8
Görevi kötüye kullanma	7	6,6	Borç	2	1,9
Yolsuzluk	6	5,7	Cinayet	2	1,9
Hakaret	5	4,7	Hırsızlık	2	1,9
Gasp	4	3,8	Görevi ihmal	2	1,9
Evrakta sahtecilik	4	3,8	Haneyeye tecavüz	2	1,9
Tefecilik	4	3,8	Kalpazanlık	2	1,9
İftira	3	2,8	İrtidat	1	0,9
Toplam				106	100

Sürgün cezaları ağırlıklı olarak **halka zulmeden** (Tablo 3, %23,6), reayaya suç isnat ederek mallarını alan, taşınır taşınmaz mallarını gasp eden, şikayetçi olanları katleden askeri sınıf üyelerine verilmekteydi (14 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1558; 18 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 305; 19 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 223). Sürgün cezalarının ağırlıklı olarak verildiği bir diğer suç çeşidi **zina, fuhuş ve tecavüz gibi cinsel içerikli suçlardı** (24 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 19; 28 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 387; 66 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 487; 43 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 29). Bununla birlikte **görevini kötüye kullanarak** devlet malını veya vakıf gelirlerini zimmetine geçiren, vakfı zarara uğratan kimselere (23 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 383, 411; 69 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 46), **adam kaçırmaya teşebbüs edene** (19 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 353), **darp** suçlarına (58 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 334; 69 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 585), **dinden dönen mühlitlere** (28 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 859), **haneyeye tecavüz ve gasp suçlarında** (28 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 744), **evrakta sahtecilik** yapanlara (23 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 76; 48 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 233), **tefecilere** (21 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 65; 23 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 558), **hırsızlık**

¹¹ Anadolu beğlerbeğisine hüküm ki mukaddema emr-i şerifimle Kıbrıs'a sürgün olan Mezid Çavuş hala Kıbrıs'tan firar eylediği iş'ar olunmağın ele getirüp Kıbrıs'a gönderilmek emr edüb buyurdum ki..." (31 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 626).

¹² "...emrim üzere mezbur Ali'ye icazet ve eline temessük veresin ki cezire-i mezbureden alakasın kat' edüb varup eski mekânında sakin ola..." (43 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 544).

yapıp uslanmayan failere sürgün cezası verilebilirdi. 1576 senesinde Larend'e de hırsızlık yaptığı için hapsedilen Deli Bayındır, hapisten kurtulduktan sonra yine hırsızlık yaptığı için Kıbrıs'a sürgün edilmişti (28 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 284).

KÜREK CEZASI

Osmanlı hukukunun temelini oluşturan örfi hukukta ve şer'i hukukta yer almayan, Osmanlıların Avrupalılardan görek donanmada uygulamaya koyduğu kürek cezası; bir tür angarya cezası olarak düşünülebilir (Heyd, 1973, s. 304; Pike, 1983, s. 3). Özellikle Akdeniz'de Habsburglar ile egemenlik mücadelesine giren Osmanlı Devleti'nin 16. yüzyıl boyunca güçlü bir donanmaya ve kadırgalarda kürek çekecek pek çok insana ihtiyacı olduğundan, kürekçi ihtiyacının bir kısmı suçluların kürek cezasına çarptırılması ile sağlanmıştır.

Tıpkı sürgün cezalarında olduğu gibi kürek cezasında da ceza, padişah hükmü ile başlar ve bitirdi (3 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 630, 1256; 5 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1454). Küreğe konulanlar işledikleri suçları da belirten ifadelerle birlikte mücrim defterlerine kaydedilir, gemilere konulurken bu kayıtlara bakılır, bu defterlerin bir sureti de başkente gönderilirdi (16 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 449, 503; 18 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 23)¹³. Yeni suçlular küreğe konuldukça eskiden beri kürek çekenler serbest bırakılırlardı.¹⁴

Mücrim defterine kaydı yapılmayan kimseler küreğe konulamazdı, kaydı yapılmadan veyahut da kadı marifeti olmadan küreğe konulanlar ise serbest bırakılırdı (25 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 252; 30 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 808). Ancak bazı mühimme kayıtlarından kadı mahkemesinde yargılanmadan küreğe konulanların bulunduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Ekim 1581 tarihli mühimme hükmünde Ankara Sancakbeyinin, suhte olmamasına rağmen, suhte lideridir diye arz sunduğu Pir Mehmed Fakı küreğe konulmuştur.¹⁵

¹³ "...küreğe konmak için gönderilen mücrimleri ale'l-esami defter eyleyüp ve her birinin cerimesi ne olub ne günah için küreğe konulub ve ne zamanda küreğe konub tarihleri ile müstakil yazub ve suret-i sicilleri her ismin dilinde(?) şerh olunub asitane-i sa'detimde olan mücrim defteri gibi bir müstakil defter eyleyüp..." (21 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 402).

¹⁴ "...Buyurdum ki vardıkda mukayyed olup anın gibi müceddeden mücrimler vaki' oldukça eski mücrimlerden ıtlakı münasip olanları tedrici ile ıtlak ettiresin..." (36 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 234).

¹⁵ "Midillü Beğine ve kadısına hüküm ki hala Ankara Sancağı Beği Hüsrev dame izzihu ile Murtaza Abad kadısı südde-i sadetime mektup gönderip Ankara'ya tabi Semer nam karyede imam iken Pir Mehmed Fakı nam kimesne için sabıka Ankara Sancağı (beği) Mehmed dame izzihu ehl-i fesad suhteler başbuğu deyü arz etdikde mezbur Pir Mehmed Fakı küreğe konulmuş idi haliya ehli karyesi ve ayan-ı vilayet gelip mezbur için kendi halinde iken hilaf-

Bu dönemde hangi suçu işleyenlerin kürek cezasına çarptırılacağı donanmanın kürekçi ihtiyacına göre belirlenmekteydi (18 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 23; 176). Aralık 1571 tarihinde Şam Beylerbeyine gönderilen hükümde neredeyse tüm suçluların küreğe konulmak üzere Kıbrıs'a gönderilmesi emredilmiştir.¹⁶ Aynı tarihlerde Tırhala, Eğriboz ve Karlıil kadılarına hitaben yazılan bir başka hükümde ise siyaset gerekmeyen suçluların küreğe konulması emredilmekteydi.¹⁷ Buradan hareketle Osmanlı Devleti'nde cezalandırma yöntemlerinin bölgeden bölgeye değişebildiği sonucuna ulaşmak mümkündür.¹⁸

Kürek cezasının mühleti 3-15 yıl arasında değişebilir (Avcı, 2023, s. 375). Ancak arşiv belgelerine göre donanmada daha uzun süreler kürek çekenler bulunmaktaydı. Örneğin Ekim 1576 tarihli Rodos beyine yazılan hükümde 30 yıldan beri kürek çeken mücrimlerin serbest bırakılması yerlerine düşman gemilerinden ele geçirilen esirlerin konması emredilmekteydi (28 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 449). Donanmadaki esir kürekçiler ise daha uzun süreler kürek çekebiliyorlardı. Şubat 1587 tarihli mühimme hükmüne göre Marko v. Yasko adlı gayrimüslim esir 40 yıldan fazla kürek çektikten sonra yaşlılıktan ötürü affedilmişti (62 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 41). Affedilen kürek mahkumlarının aksine müebbeden küreğe mahkûm edilen¹⁹ hatta kürek çekerken vefat eden suçlular da bulunmaktaydı (21 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 676).

1 vaki' isnad olunup mezbur zabt olunup üç yıldan beri kürekdedir deyü itlak olunmak rica etdiklerini bildirmeğin itak olunmasın emr edip buyurdum ki..." (46 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 303).

¹⁶ "Şam Beğlerbeğisine hüküm ki bundan akdem hüküm gönderüb beğlerbeğiliğinde bais-i şer' salb u siyasete müstahak olanları ve fesad u şena'ati sabit ve zahir olan mücrimleri ve şirret u şekavetle meşhur olub şer'le te'dib lazım olanları Kıbrıs'da olan gemilere küreğe gönderesin deyü ilam olunmuşdu ol emr-i şerifim kemakan mukarrerdir..." (18 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 176).

¹⁷ "...taht-ı kazanızda ele getirilen hırsız ve harami ve ehl-i fesaddan ki şer'le yerine salb u siyaset olunmak lazım gelmeyeler bu gibileri ve bu makule ehl-i fesaddan bi'l-fiil mahbus olanları küreğe konulmak için vaki' olan töhmetlerinin suret-i sicilleri ile Ağrıboza gönderilmesin..." (18 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 186).

¹⁸ Kimi hukuk tarihi araştırmacıları da farklı cezalandırma yöntemlerinde aynı sonuca işaret etmişlerdir. Örneğin, Recm, el kesme cezaları gibi cezalar padişah buyruğuna da aykırı olarak Arapların yoğunlukla yaşadığı yerlerde görev yapan kadılar tarafından sıklıkla uygulanan cezalandırma yöntemleridir. İmparatorluğun diğer kısımlarında recm ve el kesme cezalarının -Arapların yoğun bir şekilde yaşadığı bölgelere nispeten- nadiren uygulandığı görülmektedir (Üçok vd, 2023, s. 92).

¹⁹ Mayıs 1574 tarihli mühimme hükmüne göre; ev basıp, cinayet ve tecavüz suçlarını işleyen kimselere müebbet kürek cezası verilmişti "...mezkurlar Samsad kürdlerinden olup donanmaya gelirken yolda Kotar kazasında Hızır nam kimesnenin evine konup esbabın garet ve hisarat edip ve Güleser nam hatunun cebren yasdık edipmezkurlardan Kalu dahi bir avreti bıçağ ile urup katl etdiğini itiraf etmeğin iki nefere siyaset baki yoldaşları müebbed küreğe..." (25 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1450).

Küreğe konulanlar arasında suçlular ve esirler²⁰ olabildiği gibi sahibinin rızası ile yola gelmesi için küreğe konulan köleler de bulunmaktaydı (18 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 127; 48 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 568; 78 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 401). 9 Eylül 1581 tarihli hükme göre; İbrahim Çavuş kölesini akıllanması için 3 ay süreyle küreğe koydurmuştu.²¹ Kürek cezası her ne kadar ağır bir cezalandırma yöntemi olarak görülse de daha önce kürek çeken bazı kişiler üzerinde ıslah edici bir etki bırakmadığı da oluyordu.²² Ocak 1573 tarihli Silivri kadısına yazılan hükme göre; daha önce kemencilik yaptığı için küreğe konulan Hüseyin tövbe etmiş ve kürek cezası affedilmiştir. Ancak tekrar Silivri'ye dönem Hüseyin hırsızlık yaptığı ve halkın huzurunu bozduğu için yeniden küreğe konulması emredilmişti (21 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 93). Aynı yıl Bafra'da kalpazanlık yaptığı için küreğe konulan ancak küreğten bir şekilde kurtularak tekrar Bafra'ya dönerek kalpazanlığa devam eden Nesimi için kürek cezası caydırıcı etkide bulunmamıştı (22 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 322; 72 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 826).

Tablo 4: Kürek Cezası Verilen Suçlar

Suç	Sayı	%	Suç	Sayı	%
Hırsızlık	56	14,8	Kaçakçılık	12	3,2
Halka zulüm	38	10,0	İçki içme	11	2,9
Darp	36	9,5	İftira	11	2,9
Gasp	33	8,7	Dolandırıcılık	11	2,9
Cinayet	29	7,7	Yolsuzluk	4	1,1
Haneyeye tecavüz	29	7,7	Borç	3	0,8
Görevi ihmal	26	6,9	İrtidat	3	0,8
Kalpazanlık	21	5,5	Hakaret	3	0,8
Cinsel İçerikli Suçlar	20	5,3	Karaborsa	2	0,5
Evrakta sahtecilik	15	4,0	Tefecilik	1	0,3

²⁰ Osmanlı vatandaşı olan kimseler de yabancılara esir düştüklerinde gemilerde kürek çekmek durumunda kalabiliyorlardı. "...Anadolu ağası Ali yeniçeri oğlanı için devşirdiği(?) Hızır nam acemi oğlanı Müslüman olmadın (evvel) ve kendinin adı Sutiri ve babasının adı Yorgi olup uzun boylu sarışın gök gözlü kumral kaşlı sağ kaş üzerinde yareciği ve sağ kulağında ve sağ ellerinde dahi benleri olup hala tahminen on yedi yaşında olup bundan akdem donanma-i hümayun muharebesinde küffara esir olmuş iken Rodos beği Kaya dâme izzihu aldığı küffar gemisinde kürekte bulunmağla" (24 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 84).

²¹ Rahimizade İbrahim Çavuş, Mercan nam abd-i memlûkunu bazı cürm-i zahir olmağla te'diben taş gemisine verüb üç ay miktarı kürek çeküb cezasın bulmuşdur deyü ıtlak olunmasın rica itdiğin taş gemisine kendü virmiş ise ıtlak buyruldu (45 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 2091).

²² ...kaza-i Üzümlü sakinlerinden şirret u şeka ile meşhur olan Emin oğlu Mustafa nice müddet fesad u şena'atten hali olmayub tezvir ve telbisi zahir olmağın emr-i şerif ile üç defa küreğe konulmuş iken bir vechile halas olub yine vilayete varup..." (33 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 247).

Görevi kötüye kullanma	14	3,7	Rüşvet	1	0,3
Toplam				379	100

İncelenen dönemde kürek cezası ağırlıklı olarak hırsızlık suçlarında verilmekteydi (Tablo 4, %14,8). Hırsızlık yapanlar genellikle 3 ay ile 5,5 ay arasında değişen sürelerle küreğe konuluyordu (2 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1771, 1772, 1773; 28 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 907). Ancak hırsızlık yaptığı için 18 yıl kürek çekmek zorunda kalan mahkumlar da bulunmaktaydı (36 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 305). Yaygın olarak kürek cezası verilen bir diğer suç türü halka zulümdü (Tablo 4, %10) ve genellikle görevini kötüye kullanan askeri sınıf üyeleri tarafından işleniyordu. Örneğin Eylül 1577 tarihli mühimme hükmüne göre Kili Sancağında, suçsuz bir gayrimüslimin elinin kesilmesine hükmeden, emirsiz avarız akçesi toplayan Naib Hacı Hüsam'ın küreğe konulması emredilmişti (31 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 619). Mart 1584 tarihinde ise; Divriği'de naiplik yapan Hızır halktan bazı kimselere suç isnat ederek ehl-i örfe mallarını aldırıldığı ve zor kullanarak mallarını başkalarına sattırıldığı için küreğe konulmuştu (52 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 733). Kürek cezası verilen askeri sınıf üyelerinin işledikleri suçlar arasında yer alan bir diğer kategori görevi ihmal suçlarıydı. Sefere gitmeyen, görev yerini terk eden, görevini yerine getirmeyen askerlere kürek cezası verilebilmekteydi (14 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1140, 1087, 1438).

Yolsuzluk yapan askerlere kürek cezası verildiği olurdu. Ağustos 1570 tarihli mühimme hükmüne göre Sipahi Nasuh tımarını oğluna devretmek istediğini belirten arz sunmuş, Ali adında bir kimseyi oğlumdur diyerek yanında getirmişti. Yapılan soruşturma neticesinde Ali'nin, Sipahi Nasuh'un oğlu olmadığı anlaşılmıştı. Bunun üzerine Sipahi Nasuh'un tımarının elinden alınarak küreğe konulması emredilmişti (8 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 711).

Bu araştırmada gasp suçları içerisinde değerlendirilen adam kaçırma suçlarını işleyenlere de kürek cezası verilebilmekteydi (14 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 901; 26 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 76, 157).

Kürek cezası **içki yasağına uymama** (6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 630, 691), **darp** (5 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 22; 3 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 660), **cinayet** (7 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 178), **haneye tecavüz** (12 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 736), **yalancı şahitlik** (3 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 915), **iftira** (6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 346, 537), **kumar oynama** (6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 938), **dinden dönme (irtidat)** (6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1070), **tecavüz** (35 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 424), **kalpazanlık** (6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 136), **kaçakçılık** (6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 572), **karaborsacılık** (24 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 457), **görevi ihmal** (Akçelik, 2013, s. 115, Hüküm No: 58), **görevi kötüye kullanma** (6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm

No: 202), **evrakta sahtecilik** (3 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 636) gibi suçları işleyenlere de verilebilmekteydi.

İşlediği suçun neticesinde kürek cezasına çarptırılan kişiler cezalarını çekmek için yaşadığı yere en yakın limana götürülerek oradaki gemilere teslim edilirdi (3 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 50; 5 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 984; Manisa 11 Numaralı Şer'iyye Sicili, s. 61). Denizlerde seyrüsefer halinde bulunan gemilerin acil kürekçiye ihtiyacının bulunmadığı durumlarda ise kürek mahkumları başkente gönderilirdi (5 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 267).

Kürek cezasına çarptırılan suçlular cezalarını kadırgalarda, taş gemilerinde veya şeker gemilerinde kürek çekerek yerine getirirdi (40 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 68; 45 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1576, 3262). Kürek cezası, mahkumları hem fiziken hem de psikolojik açıdan zorlayan çok ağır bir cezalandırma yöntemi idi. Bazı zamanlarda mahkumlar, gece gündüz ara vermeden, günlerce kürek çekmek zorunda kalabiliyorlardı (Seidel, 2010, s. 49). Yukarıda izah edildiği üzere hapis cezalarında mahkumların günlük besin ihtiyacının karşılanmasında devletin hiçbir dahli bulunmamaktaydı. Kürek cezasında ise mahkumların günlük besin ihtiyacının devlet tarafından karşılandığı, mahkumlara günlük 200 dirhem peksimet, buğday, nohut, mercimek, bakla gibi protein ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri baklagiller ile tuz ve sirke verildiği görülmektedir. Mahkumların besin ihtiyacına ilaveten aylık 21 akçelik bir ücret ödemesi de yapılır, yıllık giyim ihtiyaçları için de bez ve çeşitli kumaşlar verilirdi (Bostan, 2003, s. 219-220, 250). Osmanlıların Akdeniz'de egemenlik yarışı içerisinde buldukları İspanyol donanmasında ise kürek mahkumlarına günlük olarak peksimet, galeta, sebze, pirinç yahnisi, fasulye, su, şarap, yıllık giyim masrafları için de çeşitli kumaşlar verilmekteydi (Pike, 1983, s. 21).

Kürek cezasının süresi işlenen suçun ağırlığına göre değişebilmekteydi. Cezanın süresi 3 ay ile müebbet arasında değişiklik göstermekteydi (Seidel, 2010, s. 51; 5 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1533). Aynı dönemde Akdeniz'de donanması bulunan Venedik Cumhuriyeti'nde kürek cezalarının süresi 1,5 yıl ile 12 yıl arasında (Bostan, 2003, s. 219); İspanya'da en az 2 yıl olmak üzere 4-6 yıl arasında değişmekteydi (Pike, 1983, s. 7).

Küreğe konulanlar affedilmeleri için padişah başta olmak üzere devlet görevlilerine mektuplar ve arzuhaller yazarak aflarını talep etmekteydiler (21 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 14; 47 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 386). Küreğe konulanlar padişah emri ile serbest bırakılırlardı (26 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 863; 29 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 114; 30 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 125). Örneğin; Haziran 1582 tarihli Sakız Beyine yazılan hükme göre Yusuf oğlu Nuri'nin 10 yıldan fazla kürek çektiği ve kürekte affedildiği belirtilmektedir (47 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 390). 15 Eylül 1582 tarihli mühimme kaydına göre ise; Osmanlı donanmasında suçsuz oldukları halde küreğe konduklarını, 10 yılı aşkın kürek

çektiklerini ifade eden ve padişaha arzuhal sunan kimseler padişah emri ile kürekten affedilmişlerdi (47 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 386). Kürek cezasını sonlandıran eylemlerden biri de mücrimin cezasını çekerken yaralanması durumunda serbest bırakılmasıydı (33 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 253).

SİYASETEN KATL CEZALARI

İnsanlık tarihinde idam cezası, ilk kez -kendisinden sonra yapılan tüm kanun metinleri üzerinde derin etkiler bırakan- Hammurabi Kanunlarında tanımlanmıştır. Yahudi hukukunda cinayet başta olmak üzere, adam kaçırma, anne babaya hakaret; Antik Yunan'da kasten adam öldürme, vatana ihanet; Roma İmparatorluğu'nda ise cadılık, zehir kullanarak öldürme, vatana ihanet, yalancı şahitlik gibi suçlara ölüm cezası verilmekteydi. 18. Yüzyıla kadar İngiltere'de içerisinde hırsızlık, ağaç kesme gibi suçları da ihtiva eden 222 ayrı suçun işlenmesi durumunda fail idam cezasına çarptırılmaktaydı (Lyons, 2018, s. 195-197).

Eski Türklerde vatana ihanet, isyan, cinayet, evli bir kadına tecavüz etme, evli bir kadınla zina, at hırsızlığı, soygun gibi suçlar idamla cezalandırılmış ayrıca suçluların malları müsadere edilmiştir (Cin & Akyılmaz, 2022, s. 30; Üçok vd, 2023, s. 31; Avcı, 2023, s. 55).

İslamiyet sonrası orta çağ Türk devletlerinde ölüm cezası ağırlık olarak kılıçla boynun vurulması şeklinde uygulanmakta olup, asarak öldürme, boğma, parçalarına ayırma, yakma, derisini yüzme, haşlama, aç bırakarak öldürme, kazığa vurma, diri diri toprağa gömme, taşlayarak öldürme (recm), zehirli hançerle öldürme, uçurumdan aşağı atma diğer infaz şekilleriydi (Kanat, 2010, s. 43-56; Avcı, 2023, s. 52-53).

Osmanlı Devleti'nde siyaset kelimesi padişahın, Türk devlet geleneğinden gelen, ölüm cezası verme yetkisini tanımlamak için kullanılmıştır (Heyd, 1973, s. 192, 259-260). Osmanlılarda siyaset adı verilen ölüm cezası padişah başta olmak üzere sadrazam ve diğer yüksek mevkiye sahip bürokratlar tarafından da verilebilirdi (Heyd, 1973, s. 192; Avcı, 2023, s.370; 7/2324).

Tablo 5: Siyaset Cezası Verilen Suçlar

Suç	Sayı	%	Suç	Sayı	%
Cinayet	85	42,1	Halka zulüm	5	2,5
Gasp	21	10,4	İçki içme	3	1,5
Haneyeye tecavüz	18	8,9	Yolsuzluk	3	1,5
Hırsızlık	13	6,4	Kaçakçılık	3	1,5
Cinsel İçerikli Suçlar	9	4,5	Dolandırıcılık	2	1,0
Görevi kötüye kullanma	8	4,0	Kalpazanlık	2	1,0
Hakaret	8	4,0	Borç	1	0,5

Görevi ihmal	7	3,5	İrtidat	1	0,5
Darp	6	3,0	Evrakta sahtecilik	1	0,5
İftira	6	3,0			
Toplam				202	100

İncelenen dönemde siyaset cezalarının ağırlıklı olarak cinayet,²³ gasp, haneye tecavüz ve hırsızlık suçlarında uygulandığı görülmektedir (Bkz. Tablo 5). Bu dönemde; kasten adam öldürene ve suçunu itiraf eden zanlılara siyaseten katl cezası verilmekteydi. 1556 senesinde Edirne'nin Muradiye Mahallesi Hüseyn adındaki kişi İskender Çavuş'un evinde iki kişiyi katlettiğini mahkemede itiraf etmiş ve hakkında siyaset cezası verilmişti (2 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1749).

İslam Hukukunun Hanefi Fıkına göre göre bir suçu birden fazla işleyen ve topluma zararı dokunan kimselere siyaset verilebilir (Avcı, 2023, s. 370). Arşiv belgelerine yansıyan örneklerde görüldüğü üzere 16. Yüzyılın ikinci yarısında hırsızlık yapmakta ısrar eden suçluların birinci suçta sağ elleri, ikinci suçta ayakları kesilir, üçüncü suçta ise idam edilirdi (4 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1960).

İslam hukukunda dinden dönenlere tövbe etme hakkı tanınır. Tövbe edene ta'zir cezası verilir, tövbe etmeyen suçunda ısrar edene ölüm cezası verilir (Avcı, 2023, s. 370). Ekim 1576 tarihli Nevrekop kadısına gönderilen hükme göre; Hz. Peygamber'e hakaret kabilinden sözler söyleyen Küçük Mehmed'in tövbe ettiyse kürekle cezalandırılması, tövbe etmediyse siyaset edilmesi emredilmiştir (28 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 437).

Siyaset cezalarının verildiği suçlar arasında haneye tecavüz yaklaşık %9'luk bir orana tekabül etmektedir. Bu bağlamda devlete isyan olarak değerlendirilecek eylemlerde bulunan, ev basan, eşkıyalık yapan suhte ve leventlere siyaset cezası veriliyordu (4 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No:214; 26 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 710; 25 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 2502).

Kılıç, bıçak gibi kesici delici harp aletleri ile bir kimsenin baş, göğüs gibi hayati organlarını ihtiva eden bölgelerine yapılan saldırılar siyasetle

²³ Cinayete azmettirme suçlarında siyaset cezasının verildiği de oluyordu. Ağustos 1574 tarihli Pasin Kadısına yazılan hükümlerden görüldüğü üzere tımar tasarruf eden Hüseyn'in kardeşini öldürtmesi üzerine siyaset edilmesi emredilmişti. "Pasin kadısı suret-i sicil gönderüb maktul bulunan Mahmud'un varisleri karındaşı Ali ve diğer karındaşı Hüseyn'i meclis-i şer'e ihzar edüb mezkûr Mahmud'u siz katl etdin deyü dava etdiklerinde mezkur Hüseyn'den suval olundukda hizmetkarım Beşir'i ve oğlum Demi(?) ve Süleyman ve Haydar Kulu'yu gönderüb katl etdurdüm katle sebep olan benim (--) olmuşdur deyü ikrar etdiğin bildirdiğin siyaset buyruldu (25 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 2250)". "Erzurum beğlerbeğisine hüküm ki ve Erzurum ve Pasin kadılarına hüküm ki liva-i Pasin'de Horasan nam karyede on bin beş yüz akçe tımara mutasarrıf olan Hüseyn karındaşım Mahmud'u hizmetkarım Beşir ve oğlum Demi(?) ve Süleyman ve Haydar Kulu'ya katl etdurdüm katline ben sebep oldum benim (-) olmuşdur mezbur Hüseyn'e siyaset olunmasını emr edüb buyurdum ki..." (26 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 476).

cezalandırılmaktaydı (25 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No:1448). 1556 senesinde Edirne’de Abdullah, Hızır’ın kılıçla başını ve baldırını yaraladığı için siyasetle cezalandırılmıştı (2 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1724).

Siyaset cezaları; **içki yasağına uymama** (6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 251, 1343), **tecavüz** (3 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1291; 7 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 225, 447), **kalpazanlık** (7 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 57), **kaçakçılık** (67 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 313), **görevi ihmal** (5 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 657; 28 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 450), **halka zulüm ve görevi kötüye kullanma** (15 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No:719; 27 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 222), **evrakta sahtecilik** (2 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 141; 21 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 760), **rüşvet** (25 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1570) gibi suçların işlenmesi durumunda verilebiliyordu.

İslam ceza hukukuna göre idam cezası kılıçla boynun vurulması şeklinde uygulanmalıdır (Mumcu, 2007, s. 101-102). Ayrıca devlete isyan edenler boyunları kılıçla vurulmak suretiyle infaz edilirler (Cin & Akyılmaz, 2022, s. 261). Ancak Osmanlılar idam cezasının tatbikinde kılıçla boynun vurulması yönteminin yanına başka yöntemler de eklemişlerdir. Aşağıda bu yöntemler hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir. Askeri sınıfa mensup üst düzey idarecilerin infazında uyulması gereken belli başlı kurallar bulunmaktaydı. Örneğin padişahın ölüm emrini verdiği bürokrata kara kaftan giydirilir ve infaz çoğunlukla boğarak gerçekleştirilirdi (Mumcu, 2007, s. 99-114). Üst düzey idarecilerin infazları Topkapı Sarayı bahçesindeki siyaset çeşmesi denilen yerde uygulanırdı (İpşirli, 1993, s. 271). İnfazdan sonra failin başı vücudundan ayrılarak 3 gün boyunca teşhir edilirdi (Mumcu, 2007, s. 107-108).

Sıradan halktan olanlara verilen idam cezalarında asarak öldürme veya kılıçla boynun vurulması yöntemleri kullanılır, cezanın infazını subaşıya bağlı olarak hareket eden cellatlar sağlardı (Mumcu, 2007, s. 122). İnfazı gerçekleştiren cellat failin bedeninin ve kıyafetlerinin sahibiydi. Failin yakınları cesedi cellattan alabilmek için celladın talep ettiği ücreti ödemek zorundaydılar (Mumcu, 2007, s. 109, 128, 143).

Askeri sınıf mensubu dışındakilerin infazı aleme ibret olması maksadıyla halka açık yapılır, infazdan sonra da ceset belli bir müddet teşhir edilirdi (Mumcu, 2007, s. 123).²⁴ Ölüm cezaları çoğunlukla suçun işlendiği yerde infaz edilirdi (3

²⁴ Bununla birlikte siyaset gerektiren suç işlemiş yeniçerilerin görev yaptıkları yer, infazın ne şekilde gerçekleşeceğini belirleyen önemli bir unsurdur. Başkentte görev yapan yeniçerilerin infazı gizlice yapılırken, başkent dışında görev yapan yeniçerilerin infazı halka ibret olması için kalabalıklar önünde gerçekleştirilmekteydi. “...amma mezkurlar gururlarından südde-i sa’adet yeniçerileri gibi katle müstahak olanları aşikare katl olunmayıp na-bedid olmak murâd idinürler. Lakin sa’ir kul taifesi razı olmayup siyaset olanlar aşikare siyaset olunub sa’irlere dahi mü’cib-i ‘ibret olunsun bu tarikte olmazsa eşkiyanın fesadı

Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 444, 1012; 12 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 944). Bununla birlikte halkın gözü önünde infaz gerçekleştirildiği için şehrin belli yerlerindeki alanlarda ölüm cezalarının uygulandığı görülmektedir. Örneğin İstanbul'da ölüm cezaları Eminönü'nde *siyasetgâh* adı verilen yerde yapılmaktaydı (Selânikî, 1999, s. 291).

Bu dönemde; Osmanlı Devleti'nde ölüm cezaları genellikle dar ağacında asmak suretiyle gerçekleştirilmekteydi (24 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 292; 25 Numaralı Mühimme Defteri; Hüküm No: 2738). İdam esnasında ipin kopması veyahut bir nedenle zanlının serbest kalması durumunda fail affedilmez, emir tekrarlanırdı (Selânikî, 1999, s. 283-284). Asarak öldürme arşiv vesikalarına yansıyan yaygın bir infaz çeşidi olmakla birlikte; adaletname, siyasetname gibi yine padişahın imzasını taşıyan resmî belgelerde dibekte döverek öldürme, yakma, kazığa oturtma gibi infaz yöntemleri de bulunmaktaydı. Örneğin 1595 senesinde kaleme alınan adaletnamede, görevini kötüye kullanan kadılar dibekte dövülmekle tehdit edilmiştir (İnalçık, 2005, s. 139-140).

Arşiv vesikalarında varlığı bilinen bir diğer infaz yöntemi, ilkçağlardan beridir uygulanan kazığa oturtmadır (Loon, 2014, s. 19, 54). Kazığa oturma cezası 16. Yüzyılın ilk çeyreğinde 1528 tarihli bir siyasetnamede geçmektedir. Siyasetnamede hırsızlık yapanların kazığa oturtulması emredilmekteydi (Akgündüz, 1993, s. 684). Kazığa oturtma cezası eşkıyalık yaparak toplum düzenini bozan kimselere ve görevini kötüye kullanan idarecilere de verilmekteydi. 1565 tarihli Midilli kadısına gönderilen hükümde dini vecibelerini yerine getirmeyen, kanun tanımaz Hüseyin'in (5 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 351); Nisan 1578 tarihli bir başka mühimme hükmünde ise görevini kötüye kullanan ve halka zulmeden idarecilerin kazığa oturtulması emredilmişti (12 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 441). 1580'li yılların sonlarında Osmanlı topraklarında bulunan Lubenau İznik'e doğru seyahati sırasında yol boyunca kazığa oturtulmuş eşkıyalar gördüğünden bahsetmektedir (Lubenau, 2012, s. 509). Sınır ihlali yapanlar da kazığa vurulmaktaydı. Eylül 1577 tarihli Klis Sancakbeyine gönderilen mühimme hükmüne göre; sınır ihlali yaparak Osmanlı topraklarına giren askerlerin ibret olması için sınır boyunda kazığa vurulması emredilmiştir (31 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 700).

Yakarak öldürme, ilkçağ uygarlıklarından beridir uygulanan bir ölüm cezası şeklindedir (Roth, 2010, s. 5). Roma İmparatorluğu'nda ateşte yakma cezası devlete ihanet suçlarında uygulanmaktaydı. Hristiyanlığın ortaya çıktığı dönemde Romalılar, bu yeni inanış sistemini sapkın bir inanç olarak yaftalamış ve bu yeni dini takip edenlere, Roma dininden çıkarak mürtet oldukları düşüncesinden hareketle

ziyade olur ne tarikle haklarından gelinmek ferman olunursa emr-i şerif inayet oluna deyi bildirmişsin. İmdi dergâh-ı mu'allam yeniçerileri ecdad-ı izamım enerallahu serahihim(?) uğurlarında külli hizmet ve yoldaşlık edip her biri mahall-i saltanata cülus etdiklerinde nice inam u (-) ve himayet idegelüb ona binaen ol emrim mezkurlar hakkında olub..." (24 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 492).

yakarak öldürme cezası vermişlerdir. Roma İmparatorluğu'ndaki dinden çıkanları yakarak cezalandırma anlayışı orta çağ Avrupa'sında aynen devam etmiştir. Avrupa'da ayrıca cadılar ve kundakçılar da diri diri yakılmak suretiyle infaz edilirdi (Lyons, 2018, s. 197-199). Osmanlı Devleti de tıpkı Roma İmparatorluğu'nda olduğu gibi vatana ihanet edenleri, dinden dönenleri veyahut kutsal değerlere hakaret edenleri diri diri yakarak cezalandırabilmekteydi. Örneğin 15. yüzyılın ortalarında yaygınlık kazanmaya başlayan Hurufilik inancı devlet tarafından sapkın bir öğreti olarak kabul edilmiş ve Hurufilerin diri diri yakılmasına karar verilmişti (Ocak, 2003, s. 132-133). Ekim 1567 tarihli mühimme hükmüne göre; Şehzade Bayezid'in taraftarı olan ve dine hakaretler eden Ergayip adındaki kişinin hem dine hakaret ettiği hem de vatan ihanet ettiği için yakılarak öldürülmesi emredilmişti (7 Numaralı Mühimme Defteri; Hüküm No: 226).

İncelenen dönemde, Osmanlı Devleti'nde varlığı bilinen ancak arşiv vesikalarına nadiren yansıyan çengele vurma adı verilen bir diğer infaz şekli bulunmaktaydı. Bazı araştırmacılar çengele vurma cezasının Orta Asya Türk geleneğinden alındığını iddia etmektedirler (And, 1969, s. 30-31). Buna karşın mahkûmun çengele geçirilerek sokaklarda dolaştırılması şeklinde de olsa Roma imparatorluğunda da çengel cezasının uygulandığı bilinmektedir (Scott, 1959, s. 141).

Bu dönemde çengel cezaları ağırlıklı olarak devlete isyan eden kişilere verilmekteydi. Bununla birlikte zina suçu işleyen failere de çengele asma cezasının verildiğini gösteren arşiv belgeleri bulunmaktadır. 23 Mayıs 1573 tarihli bir mühimme hükmünde bir sipahinin eşi ile münasebette bulunan bir Yahudi'nin çengele asılması, kadının ise denize atılması emredilmiştir (22 Numaralı Mühimme Defteri; Hüküm No: 27). Bu ceza şu şekilde tatbik edilmekteydi: Çengele vurma cezası verilen suçlular cezanın uygulanacağı alana eşek sırtında gezdirilerek getirilir, bu şekilde zanlı teşhir ve tahkir edilirdi (Selânikî, 1999, s. 846-847). Çengel cezasının uygulanışında iki farklı yöntem bulunmaktaydı. Birinci yöntemde zanlı kılıçla öldürüldükten sonra çengele asılır ve teşhir edilirdi (Selânikî, 1999, s. 780, 840). İkinci yöntemde ise zanlı bir makara sistemi ile çengellerin seviyesinin üzerine çıkarılır ve çengellerin üzerine bırakılırdı (And, 1969, s. 31).

İlkçağ uygarlıklarından beridir çeşitli kültürler tarafından uygulana gelmiş failin diri diri derisini yüzme Osmanlı Devleti'nde nadiren uygulanan bir infaz şekliydi. (Scott, 1959, s. 216-217). Bu ceza şekli devlete karşı isyana liderlik edenlere verilmekteydi. 1594'te çıkan Temeşvar isyanında bu cezanın uygulandığını gösteren tarihi kanıtlar bulunmaktadır (Selânikî, 1999, s. 378-379). Ayrıca bu cezalandırma biçimi görevini kötüye kullanan bürokratlara da verilmekteydi. Örneğin; Fatih Sultan Mehmet (1451-1481), rüşvet alan Bursa kadısının derisini yüzdürmüştü (Spandounes, 1997, s. 54).

Çarmıha germe cezası ilk olarak milattan önce 10. yüzyılda Fenikeliler tarafından uygulanmıştır (Lyons, 2018, s. 203-204). Osmanlıların uyguladıkları çarmıh cezasında fail elleri ve kolları açık vaziyette büyük bir çarpı işareti

oluşturacak şekilde çarımha gerilirdi (Naima, 1864, s. 142, cilt 3; Koçu, 1971, s. 32-33).

Osmanlı Devleti'nde uygulanan diğer infaz biçimlerine bakılacak olursa denize atma, çuvala koyarak asma, topla havaya uçurma sayılabilir. Kuyuya atma madenlerde çalışan ve usulsüzlük yaptığı anlaşılan işçilere uygulanan bir cezalandırma biçimiydi (Heyd, 1973, s. 263). Kuyuya atma cezasına benzeyen bir ceza olarak değerlendirilebilecek denize atma cezası fuhuş yapan kadınlara verilmekteydi (Selânikî, 1999, s. 597, 715; 22 Numaralı Mühimme Defteri; Hüküm No: 27). Belki de ilk ve tek örneği olan topla havaya uçurma cezası bir imamın kızını taciz eden eski bir yeniçeriye uygulanmıştı (Selânikî, 1999, s. 622).

KISAS CEZALARI

Cinayet ve yaralama suçlarında zanlının suçu işleme yönteminin aynısı ile cezalandırılması şeklinde tarif edilen kısas cezası (Dağcı, 2002, s. 488), ilk kez Hammurabi Kanunlarında kendisine yer bulmuştur (Mieroop, 2014, s. 101-102, 126). Antik Mısır'da faillere kulak ve burun kesme gibi vücut bütünlüğünü bozan ve faili toplum önünde damgalayan cezalar verilebilmekteydi (Roth, 2017, s. 55).

İslamiyet öncesi Türk Devletleri'nin hukuk sistemlerine bakıldığında cinayet ve yaralama suçlarında kısas cezası verildiği görülmektedir (Avcı, 2023, s. 54). Örneğin Asya Hunlarında cinayet suçu işleyen kısas edilirdi (Üçok vd, 2023, s. 22-23). Yine eski Türk Devletleri'nde hırsızlık yapanlara vücut bütünlüğünü bozucu el kesme, kulak kesme, göz çıkarma gibi cezalar verilmekteydi. (Avcı, 2023, s. 52-53).

Kısas suçlarının Osmanlı hukukundaki uygulamasına bakıldığında; cinayet suçlarında bilerek ve isteyerek suçun işlenmesi durumunda fail kısas cezasına çarptırılırdı.

Kasten adam öldürme suçlarında fail ile mağdur arasında herhangi bir statü farkı aranmaksızın kısas uygulanabilir. Cinayetin taraflarının erkek-kadın, Müslüman-gayrimüslim, hür-köle olmaları herhangi bir sorun teşkil etmez (Dağcı, 2002, s. 490).²⁵ Osmanlı Devleti'nde bir gayrimüslimi katleden Müslümana kısas cezası uygulanmıştır. Ayrıca mühimme defterlerinde sahibini öldüren kölenin kısas edilmesine yönelik emirler vardır. Örneğin 20 Ocak 1556 tarihli mühimme hükmüne göre muhtemelen ticaret amacıyla İstanbul'daki Abdüsselam hanında ikamet eden Tebrizli Mübaşir'in kendi kölesi tarafından öldürüldüğünün anlaşıldığı ve failin kısas edilmesinin emredildiği görülmektedir (2 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 65). 20 Mart 1556 tarihli bir diğer örnekte ise Vize'de katiplik yapan Kâtip Ali, kölesi olan Haydar tarafından öldürülmüştü. Haydar mahkemede verdiği ifadesinde

²⁵ Ağustos 1573 tarihli bir mühimme kaydında ölü olarak bulunan Sipahi Eyüp'ün, eşi tarafından öldürüldüğüne dair kuvvetli kanıt bulunması halinde, Eyüp'ün eşinin kısas edilmesi emredilmiştir (22 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 414).

sahibinin kendisini devamlı dövdüğünü ve nihayetinde, dayanamayarak sahibini öldürdüğünü ifade etmiştir. İlgili mühimme hükmünde katilin kısas edilmesi emredilmiştir (2 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No:530).

Yukarıda da bahsedildiği üzere bir Müslüman ülkesinde yaşayan gayrimüslimler de İslam hukuku ilkelerine uymak durumundadır. İncelenen dönemde kısas cezası gayrimüslimler arasında vukua gelen cinayet suçlarında da uygulanmıştır. Haziran 1560 tarihli mühimme kaydına göre Marmara adasında ikamet eden iki gayrimüslim arasındaki kavgada taraflardan biri diğerini kalbine yakın bir noktadan bıçaklayarak ölümüne sebebiyet vermiştir. Petro v. İstemad'ı öldüren Mihayil'in kısas edilmesine hükmedilmiştir (4 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No:835).

Kısas gerektiren cinayet olayları askeri sınıf üyeleri arasında da yaşanabiliyordu. Ağustos 1573 tarihli bir diğer mühimme hükmüne göre; Zaver(?) Sancakbeyi İskender Bey'in adamlarıyla birlikte, zeamet tasarruf eden bir sipahiye öldürdüğüünün sabit olduğu belirtilmiş, İskender Bey'in kısas edilmesi emredilmiştir (22 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 552). Ancak, askeri sınıf mensuplarının kısas edilebilmesi için padişahın izni ve onayı gerekiyordu (TSMA.E. 1288-64).

Kasten yaralama suçlarında ceza olarak kısas uygulanır (Cin & Akyılmaz, 2022, s. 269). Kasten yaralama suçlarında kısas, mağdurun hasar gören uzvu hangisi ise failin de aynı uzvunun işlevsiz hale getirilmesidir (Avcı, 2023, s. 371). Müessir fiillerde Hanefilere göre kısasta hür olma ve cinsiyet bakımından eşit olma şartı aranır (Cin & Akyılmaz, 2022, s. 269-270). Buna göre bir kadın bir erkeği darp etse kısas gerekmez. Bir köle bir hürü darp etse kısas gerekmez. Buna karşılık ilk dönem müctehitlerinden Ebul Leyla müessir fiillerde hürriyet bakımından eşitliğin aranmayacağını, karşılıklı suç işleyen hür ile kölenin kısas edilebileceğini belirtmiştir (Dağcı, 2002, s. 490).

Kısas cezası ehl-i örf sınıfına giren subaşı, voyvoda, yasakçı gibi memurlar tarafından icra edilirdi (Heyd, 1973, s. 267).²⁶ Ebu Hanife'ye göre kısas cezaları kılıçla başın kesilmesi şeklinde uygulanmalıdır (Üçok vd, 2023, s. 87).

Hatâen işlenen ve ölümlü sonuçlanan suçlarda ise kısas uygulanmaz. Mağdurun ailesi faili affederse veya mağdur yakınları ile fail anlaşmaya varırsa, fail kısas edilemez (Akbulut, 2018, s. 175-177). Hatâen yaralamalarda fail diyet ödemek zorundadır. Aslında diyet herhangi bir sebepten ötürü kısasın uygulanmaması durumunda fail tarafından mağdura veya mağdur yakınlarına verilen bir tazminattır. Mağdur ve/veya mağdurun yakınları kısas cezası yerine diyet talep edebilirler. Nitekim payitahttan gönderilen emirlerde "*şerle sabit olmuş ise maktulün varisleri diyet talep ederler ise aliverip kısas isterlerse şerle kısas etdiresin*" denilerek suçun

²⁶ "...şer'le kısas olunmaları için hüküm-i şerif verilip sancakbeyi şer'le lazım geleni eda etmiş iken..." (31 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No:728).

sabit olması durumunda kısas ve diyet arasından istediğini talep etme yetkisinin mağdurun yakınlarında olduğu vurgulanmıştır (27 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 165, Hüküm No: 167).²⁷ Diyet 10 bin dirhem gümüş veya bin dinar altın veyahut da 100 devedir. Kasta benzer, hatâen, hata benzeri ve sebebiyet vererek adam öldürmenin cezası diyet ve kefarettir (Cin & Akyılmaz, 2022, s. 265-268; Ekinci, 2008, s. 362). Kefaret, köle azat etme veya 3 gün ile 2 ay arasında değişen sürelerde oruç tutmaktır (Üçok vd, 2023, s. 86). Kısas cezasının Osmanlı uygulamasında kısası gerektirecek şartlar oluşmamişsa başka bir deyişle suçun unsurlarında eksiklik bulunmaktaysa faillere sürgün,²⁸ kürek cezası²⁹ gibi cezalar verilmiştir.

Fatih Sultan Mehmet'ten (1451-1481) itibaren padişahların yaptığı kanunnamelerde vücut bütünlüğünü hedef alan cezaların da yer aldığı görülmektedir. Buna göre göz ve diş çıkaranların kısas edilmesi, hırsızlara ve müessir fiil suçunu işlemeyi adet haline getirenlere, evrakta sahtecilik yapanlara el kesme cezasının verilmesi, fuhuşa aracılık edenlere ve sefere katılmayan askerlere burun kesme cezasının verilmesi, adam kaçırma suçunu işleyenlerin hadım edilmesi gibi hususlar kanunnamelerde hükme bağlanmıştır (Akgündüz, 1991, s. 93; Akgündüz, 2006, s. 349-350; Akgündüz, 1990, s. 42, 44, 65, 169-170; Akgündüz, 1993, s. 490).

Osmanlı Devleti'nde kısas cezaları temayüllere uygun olarak **cinayet işleyen katillere** verilmekteydi (6 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 625, 1450). Ayrıca **hırsızlık yapanlara**³⁰ (5 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1628), **kalpazanlara** (7 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1393; 35 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 88), **evrakta sahtecilik yapanlara** (Eren, 2011, s. 132-133, Hüküm No: 236; 71 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 246) el kesme cezası verilebiliyordu. Devlet yöneticilerine ve devlet yöneticileri tarafından alınan kararlara **hakaret** edenlere dil kesme cezası verilebiliyordu (Paşazade, 2006, s. 84, Hüküm No: 197).

²⁷ Maktulün mirasçılarının başka bir yerde olması durumunda ise, mirasçılar suçun işlendiği yere gelinceye kadar fail küreğe konulabilirdi (53 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 731).

²⁸ "...mezburlar katl-i nefis etdikleri bais-i şer'i şerif sabit ve zahir olursa şer'le kısas lazım gelirse mahallinde kısas edip emrim yerine vardığın yazıp bildiresin şöyle ki katl olunmayıp ehl-i fesat u şenâ'at etdikleri sabit olursa ol yerden alakaların kat edip ehl ü iyalleri ile cezire-i Kıbrıs'a sürgün ederek bundan tamam-ı hak üzere olup...(27 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 682)."

²⁹ "...şer'le kısas lazım olanı mahallinde icra edip şer'an kısas lazım olmayup sairlerin ceraimi sabit ve zahir olanları suret-i sicilleri ile küreğe gönderip ehli fesada asla ruhsat vermeyesin..." (42 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 845, 232, 245, 262).

³⁰ Hırsızlık yapanın sağ eli, yol kesip eşkıyalık yapanların ise sağ el ve sol ayakları kesilir (Avcı, 2023, s. 372). Hırsızlık yapmakta ısrar eden suçluların birinci suçta sağ elleri, ikinci suçta ayakları kesilir, üçüncü suçta ise fail idam edilirdi (4 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1960).

TEŞHİR CEZALARI

Suçlunun toplum önünde aşağılanması şeklinde izah edilebilecek teşhir cezaları ilkçağ uygarlıklarından itibaren hemen her toplumda uygulanan bir infaz yöntemidir. Bu yöntemde hedeflenen amaç, failin eyleminin toplum nazarında değersiz kılınmasıdır (Roth, 2017, s. 17, 56). İslamiyet öncesi Türk Devletleri'nde ebeveynlere karşı işlenen suçlarda yüzün damgalanması, kızdırılmış küple dağlama, saçından asma gibi teşhir cezalarının verildiği görülmektedir (Cin & Akyılmaz, 2022, s. 31; Avcı, 2023, s. 53; Üçok vd, 2023, s. 23). İslam tarihinde de ilk kez halife Hz. Ömer (634-644) zamanında yalancı şahitlik yapan bir kişi eşeğe ters bindirilerek teşhir edilmiştir (Yakut, 2011, s. 49). İslam hukukunda bir kural olarak on sekiz yaşından küçük, yetmiş yaşından büyük faillere teşhir cezası uygulanmaz (Avcı, 2023, s. 375).

Orta çağ Türk devletlerinde sıklıkla uygulanan teşhir cezaları arasında eşeğe ters bindirmek, burundan ip geçirerek sokaklarda gezdirme, sakal kesme cezaları yer almaktaydı (Kanat, 2010, s. 33-34).

Teşhir cezasına dair Osmanlı dönemi kanunnamelerinde çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. Buna göre kaçakçılara ve yasaklamalara uymayanlara sakal kesme cezası, burun yarma, burundan kıl geçirme cezaları; seferden kaçan askerlere sakal, burun veya kulak kesme cezalarının verilmesi bir yaptırım olarak yer alan teşhir yöntemleridir (Robert Anhegger, 2000, s. 29, 31, 61-63, 75; Akgündüz, 1990, s. 42-43, 65). Burundan kıl geçirme cezası arşiv vesikalarına göre görevini ihmal eden görevlilere de uygulanmaktaydı (5 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 1716). Kanunnamelerde tanımı yapılan diğer teşhir yöntemleri arasında damgalama ve dağlama, zanlının uzuvlarına kesici bir aletin sokularak şehirde gezdirilmesi, kara çalma, eşeğe bindirerek şehirde dolaştırma yer almaktaydı. Özellikle evrakta sahtecilik yapanların alınları dağlanır, bu yolla zanlının toplum içerisinde rencide edici bir şekilde tanınır olması sağlanırdı (Heyd, 1973, s. 71, 76, 83). Kesici, delici aletle yaralama suçlarında zanlı koluna bıçak sokularak şehirde dolaştırılırdı (Heyd, 1973, s. 69). Kara çalma cezası ise fuhuş yapan kadınlara verilen cezaydı (Heyd, 1973, s. 300-301).

Eşeğe ters bindirerek şehrin sokaklarında gezdirme Osmanlı Devleti'nde en bilindik teşhir yöntemidir. Eşeğe ters bindirme ağırlıklı olarak zina yapanlara ve fuhuşa aracılık edenlere uygulanan bir teşhir yöntemiydi (Spandounes, 1997, s. 130-131; Heyd, 1973, s. 60, 71, 76, 84). Eşeğe ters bindirerek teşhir etme hileli mal satan esnaflara da uygulanan bir cezalandırma biçimiydi. Ayrıca hileli mal sattığı tespit edilen esnaflar, ürettikleri hileli mal boyunlarına asılı şekilde de teşhir edilebilirlerdi (Lubenau, 2012, s. 332-333).

Sünni fakihler yol kesme suçunu işleyen faillerin öldürüldükten sonra asılarak teşhir edilmesi gerektiği görüşündedirler (Cin & Akyılmaz, 2022, s. 258).

Bu bakımdan devlete isyan eden kimselerin Osmanlı döneminde çengele asılması veya çarımha gerilmeleri de birer teşhir cezası niteliği taşımaktadır.

Teşhir cezalarının bir diğer versiyonu faillere kadı huzurunda hakaret etmektir. Örneğin 1 Haziran 1572 tarihli Gelibolu kadısına yazılan mühimme hükmüne göre; Derviş ve eşi Fahri, yabancılarla içki meclisi kurmuş ve sohbet esnasında “*ahali-i İslam yaramazlardır*” diyerek Müslümanlara hakaret ettikleri için Derviş’in küreğe konulması, Fahri’ye de kadı’nın hakaret etmesi emredilmiştir (19 Numaralı Mühimme Defteri, Hüküm No: 116).

PARA CEZALARI

Sümerlilerden beridir bilinen ve çeşitli uygarlıklar tarafından uygulanan bir cezalandırma çeşidi olan para cezaları,³¹ Osmanlı kanunnamelerinde kendisine en fazla atıf yapılan cezalandırma yöntemidir (Lyons, 2018, s. 7, 34). İslam hukukunda bir ceza metodu olarak para cezalarının uygulanamayacağını savunan yaygın görüşe rağmen Hanefilerin önemli fakihlerinden Ebu Yusuf, para cezalarının uygulanabilirliği yönünde cevaz vermiştir (Heyd, 1973, s. 194, 280-281). Nitekim Hz. Peygamberin sefere katılmayanların mallarının bir kısmını para cezası şeklinde aldığı, zekât vermeyenlerin mallarının bir kısmının alınabileceğini belirttiği bilinmektedir (Avcı, 2023, s. 376).

Osmanlıların para cezalarını nereden aldıklarına dair iki temel görüş bulunmaktadır. Bunlardan birincisi para cezalarının İslamiyet öncesi Türk devletlerinden başlayarak Orta Asya Türk hukuk geleneği yoluyla Osmanlılara intikal ettiği görüşüdür. Diğer görüşe göre ise para cezalarının kökenleri Sırp kanunlarına dayanmaktadır. Osmanlılar Sırp kanunlarından esinlenerek para cezalarını kendi hukuk sistemlerine dahil etmişlerdir (Heyd, 1973, s. 276, 282, 285).

Para cezaları suçun ispatının tam anlamıyla mümkün olmadığı durumlarda verilebilmekteydi. Örneğin suçun tam ispatı durumunda siyasete varan cezalar verilebilirken, ispatın tam manasıyla mümkün olmadığı durumlarda fail kanunname yazan bedeli ödemek suretiyle cezalandırılmış olurdu (Heyd, 1973, s. 283; Akgündüz, 1991, s. 88-89).

Osmanlıların uyguladığı para cezası sisteminde, ceza miktarı failin maddi durumuna göre değişiklik gösterebilmekteydi ve para cezaları dayak cezası ile birlikte uygulanmaktaydı (Heyd, 1973, s. 66, 69, 283, 285). Kanunnamelerde takdir edilen para cezaları Müslim, gayrimüslim ayırt etmeksizin imparatorluk dahilinde

³¹ İslamiyet öncesi Eski Türk hukukunda para cezalarına rastlamak mümkündür. Buna göre; bekar bir kıza tecavüz eden erkek para cezası ödemek zorundaydı. Bağısız atı çalan atın değerinin 9-10 katını ödemek zorundaydı (Avcı, 2023, s. 54). Orta çağ Türk Devletleri’nden Selçuklularda ise affedilebilir derecedeki hafif suçlarda para cezası verilmekteydi. Timurluların para cezalarını uygulayış şekli Osmanlıları andırmaktadır. Timurlular para cezası ve dayak cezası birbirinin yerine uygulanmaktaydı (Kanat, 2010, s. 31).

yaşayan reayadan herkese uygulanabilirdi. Yalnız gayrimüslimler, Müslümanlara takdir edilen para cezalarının yarısını ödemekle mükellefler (Heyd, 1973, s. 56, 63). Para cezasını fail ödemek zorundadır. Ayrıca sadaka olarak failin para cezasının ödendiğini gösteren örnekler de rastlamak mümkündür. Para cezası ehl-i örf adı verilen idarecilere ödenmekteydi (Heyd, 1973, s. 289, 295).

Dayak cezası falaka şeklinde uygulanır, faile atılan dayak 200 ile 500 sopa arasında değişirdi (Heyd, 1973, s. 274).

SONUÇ

Sonuç olarak Osmanlı Devleti'nde kanunnameler ve padişah emirleri ile tayin edilen cezalandırma yöntemlerinin devletlerin ilk inkişafından itibaren kabul gören infaz yöntemleri ile paralellik arz ettiği söylenebilir. Osmanlılardaki cezalandırma sistemlerinin bir kısmının Türk hukuk sisteminden devralındığı, Roma İmparatorluğu'ndan esinlendiği ve cezaların tayininde İslam hukukunun emirlerine riayet edildiği görülmektedir. Öte yandan kürek cezası örneğinde olduğu gibi gayet pragmatik çözümlerle Avrupa'da popüler olan bir cezalandırma yönteminin iktibas edilmesi, Osmanlı ceza sisteminin esnek bir yapıda olduğunu ve Osmanlıların çağın gereklerine uygun şekilde hareket ettiklerini göstermektedir. Kürek cezasının özellikle sefer zamanlarında uygulandığı, hapis cezalarının ise asli ceza olmaktan ziyade tedbiren hapis şeklinde uygulandığı anlaşılmaktadır. Öte yandan Osmanlı hukukunun zamana ve coğrafyaya göre esneklik gösteren bir yapısının olduğu görülmektedir.

Sürgün, kürek ve siyaset cezalarının padişah emri ile başlayıp bitmesi, kadıların nihai hükmü vermeden önce davayı padişaha arz etmeleri ceza sistemi üzerinde padişahın mutlak otorite olduğunun göstergesidir. Öte yandan yaptıkları kanunnameler yolu ile padişahlar para ve teşhir cezaları alanlarında da cezayı belirleyen unsur olarak öne çıkıyorlardı.

Ölüm cezasının infazında Osmanlıların çok farklı yöntemlerle infazı gerçekleştirdikleri görülmektedir. Bu yöntemlerin büyük kısmı İlkçağ Mezopotamya uygarlıklarından itibaren bilinen ve uygulanan infaz şekilleridir. Bu bakımdan Osmanlılar geleneksel Ortadoğu ceza hukuku mirasını sürdürmüşlerdir denilebilir. Benzer bir çıkarım Orta Asya Türk, Roma ve İslam ceza hukuku geleneği için de söylenebilir.

Yazar Katkı Oranı ve Çıkar Çatışması Beyanı: Çalışma tek yazarlı olup katkı oranı %100'dür ve herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

- Ankara Şer'iyye Sicilleri: 2 numaralı sicil (997-998/1588-1589)
Ankara Şer'iyye Sicilleri: 3 numaralı sicil (1000-1001/1592-1593)
Ankara Şer'iyye Sicilleri: 4 numaralı sicil (1001/1593)
Ankara Şer'iyye Sicilleri: 9 numaralı sicil (1013-1014/1604-1605)
Ankara Şer'iyye Sicilleri: 11 numaralı sicil (1016-1017/1607-1608)
Bursa Şer'iyye Sicilleri: A 116 numaralı sicil (987-/1579-1581)
Bursa Şer'iyye Sicilleri: A 121 numaralı sicil (990-993/1582-1585)
Edremit Şer'iyye Sicilleri: 1199 numaralı sicil (983/1575)
Kayseri Şer'iyye Sicilleri: 7 numaralı sicil (994-997/1586-1589)
Kayseri Şer'iyye Sicilleri: 12 numaralı sicil (1015-1018/1606-1609)
Manisa Şer'iyye Sicilleri: 8 numaralı sicil (973-974/1566-1567).
Manisa Şer'iyye Sicilleri: 11 numaralı sicil (983-999/1575-1590).
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 2 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 4 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 8 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 14 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 15 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 16 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 17 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 18 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 19 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 21 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 22 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 23 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 24 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 25 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 26 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 27 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 28 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 29 Numaralı Mühimme Defteri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 30 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 31 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 32 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 33 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 35 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 36 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 37 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 40 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 41 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 42 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 43 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 45 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 46 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 47 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 48 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 49 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 50 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 51 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 52 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 53 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 58 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 60 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 61 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 62 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 64 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 65 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 66 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 67 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 68 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 69 Numaralı Mühimme Defteri

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 70 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 71 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 72 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 78 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, 79 Numaralı Mühimme Defteri
Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Arşivi Evrak
(T SMA.e) 1288-64

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Arşivi Evrak
(T SMA.e) 302-59

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Arşivi Evrak
(T SMA.e) 321-18

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Arşivi Evrak
(T SMA.e) 969-40

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi, Topkapı Sarayı Arşivi Evrak
(T SMA.e) 970-21

YAYINLANMIŞ MÜHİMME DEFTERLERİ

3 Numaralı Mühimme Defteri (966–968/1558–1560), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi I, Ankara 1993.

5 Numaralı Mühimme Defteri (973/1565–1566), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dîvânı Hümâyûn Sicilleri Dizisi II, Ankara 1994.

6 Numaralı Mühimme Defteri (972/1564-1565), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dîvânı Hümâyûn Sicilleri Dizisi III, Ankara 1995.

7 Numaralı Mühimme Defteri (975-976/1567–1569), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi V, Ankara 1998.

12 Numaralı Mühimme Defteri (978-979/1570–1572), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Dîvân-ı Hümâyûn Sicilleri Dizisi IV, Ankara 1996.

TELİF ESERLER

Akbulut, İ. (2018). *Türk Hukuk Tarihi*. İstanbul.

Akçelik, E. (2013). *39 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s. 1-118)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Akgündüz, A. (1990). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (Cilt II)*. İstanbul: Fey Yayınları.

Akgündüz, A. (1991). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (Cilt III)*. İstanbul: Fey Vakfı Yayınları.

Akgündüz, A. (1993). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (Cilt VI)*. İstanbul: OSAV Yayınları.

Akgündüz, A. (2006). *Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukukî Tahlilleri (2 b., Cilt I)*. İstanbul: OSAV Yayınları.

Akman, M. (2004). *Osmanlı Devleti'nde Ceza Yargılaması*. İstanbul: Eren Yayıncılık.

And, M. (1969). XVI: Yüzyılda Osmanlı'da Cezalar. *Hayat Tarih Mecmuası, I (3)*, s. 29-33.

Avcı, M. (2023). *Türk Hukuk Tarihi (12. Baskı b.)*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Aydın, M. A. (1993). Osmanlı Ceza Hukuku. *Diyanet İslam Ansiklopedisi, VII*. İstanbul: İsam Yayınları.

Bardakoğlu, A. (1997). Hapis. *Diyanet İslam Ansiklopedisi, XVI*, 54-64. İstanbul: İsam Yayınları.

Bostan, İ. (2003). *Osmanlı Bahriye Teşkilatı: XVII. Yüzyılda Tersâne-i Âmire (2 b.)*. Ankara: TTK Yayınları.

Bozkurt, N. (2010). Sürgün-Tarih. *Diyanet İslam Ansiklopedisi, XXXVIII*, 166-167. İstanbul: İsam Yayınları.

Cin, H., & Akyılmaz, G. (2022). *Türk Hukuk Tarihi (14. Baskı b.)*. Konya: Sayram Yayınları.

Çakır, İ. E. (2006). *10 Numaralı Mühimme Defteri'nin (s.179-356) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Dağcı, Ş. (2002). Kısas. *Diyanet İslam Ansiklopedisi, XXV*, 488-495. Ankara: İsam Yayınları.

Demir, S. (2008) *75 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (s. 1-171) (1011-1013/1603-1604)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Ekinci, E. B. (2008). *Osmanlı Hukuku Adalet ve Mülk*. İstanbul: Arı Sanat Yayınevi.

Eren, Y. (2011). *34 Numaralı ve H. 986/1578 Tarihli Mühimme Defteri (s. 1-164)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Foucault, M. (1992). *Hapishanenin Doğuşu*. (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: İmge Kitapevi.

Günay, M. (1996). *55 Numaralı Mühimme Defteri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Samsun.

Heyd, U. (1973). *Studies in Ottoman Criminal Law*. London: Oxford Press.

İnalçık, H. (2005). *Osmanlı'da Devlet, Hukuk, Adalet*. İstanbul: Eren Yayıncılık.

İpşirli, M. (1993). Cellat. *Diyanet İslam Ansiklopedisi, VII*, 270-271. İstanbul: İsam Yayınları.

Kanat, C. (2010). *Ortaçağ Türk Devlerinde Suç ve Ceza*. İstanbul: Küre Yayınları.

Karaman, H. (2008). *Anahatlarıyla İslam Hukuku* (13. b.). İstanbul: Ensar Neşriyat.

Kaygusuz, Z. (2006). *10 Numaralı Mühimme Defteri'nin (1-178) Transkripsiyon ve Değerlendirmesi*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Keleş, A. (2011). *75 Numaralı Mühimme Defterinin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi (s. 172-331) (1013/1604-1605)*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Erzurum.

Koçu, R. E. (1971). *Tarihimizde Garip Vakalar* (3 b.). İstanbul: Varlık Yayınevi.

Loon, A. J. (2014). *Law and Order in Ancient Egypt The Development of Criminal Justice From The Pharaonic New Kingdom Until the Roman Dominate*. MA Thesis, Leiden.

Lubenau, R. (2012). *Reeinhold Lubenau Seyahatnamesi (1585-1588)* (Cilt I-II). İstanbul: Kitap Yayınevi.

Lyons, L. (2018). *Cezalandırmanın Tarihi*. (S. Zengilli, Çev.) İstanbul: Paris Yayınları.

Mieroop, M. v. (2014). *Hammurabi*. (B. O. Doğan, Çev.) İstanbul.

Mumcu, A. (2007). *Osmanlı Devleti'nde Siyaseten Katl* (3 b.). Ankara: Phoenix Yayınları.

Naima, M. (1864). *Tarih-i Naima*. İstanbul.

Ocak, A. Y. (2003). *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler (15-17. Yüzyıllar)* (3 b.). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Özcan, A. (1991). Baba Cafer Zindanı. *Diyanet İslam Ansiklopedisi, IV*, 366-367. İstanbul: İsam Yayınları.

Paşazade, O. (2006). *9 Numaralı Mühimme Defteri (977-978/ 1569-1570)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Pike, R. (1983). *Penal Servitude in Early Modern Spain*. University of Wisconsin Press.

Riemsneider, K. K. (1991). Eski Anadolu'da Hapishane ve Ceza. *Ankara Üniversitesi Dil, Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, XV*(26), s. 341-351.

Robert Anhegger, H. İ. (2000). *Kanunname-i Sultani Ber Muceb-i Örf-i Osmani* (2 b.). Ankara: TTK Yayınları.

Roth, M. P. (2010). *Crime and Punishment a History of the Criminal Justice System*. Belmont: Wadsworth Publishing.

Roth, M. P. (2017). *Göze Göz Suç ve Cezanın Küresel tarihi*. (B. Erdoğan, Çev.) İstanbul: Can Yayınları.

Scott, G. R. (1959). *The History of Torture Throughout the Ages*. London: Luxor Press.

Seidel, F. (2010). *Sultanın Zindanında Osmanlı İmparatorluğu'na Gönderilen Bir Elçilik Heyetinin İbret Verici Öyküsü (1591-1596)*. (T. Noyan, Çev.) İstanbul: Kitap Yayınevi.

Selânikî, M. (1999). *Tarih-i Selaniki* (Cilt I-II). (M. İpşirli, Çev.) Ankara: TTK Yayınları.

Sevilmiş, Ö. (2012). *54 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (153-220) (992/1584)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Spandounes, T. (1997). *On the Origin of the Ottoman Emperors*. (D. M. Nicol, Dü.) Cambridge University Press.

Üçok, C., Mumcu, A., & Bozkurt, G. (2023). *Türk Hukuk Tarihi* (25. Baskı b.). Ankara: Turhan Kitabevi.

Yakut, E. (2011). *Osmanlı Hukuku'nda Tazir Cezaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yazıcı, F. (2010). *54 Numaralı Mühimme Defteri'nin Transkripsiyon ve Değerlendirmesi (1-154) (992/1584)*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

